

DIMITRIOS A. PAPAZES

Σύντομη ιστορία τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ τιμίου
Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

Estratto da

nicolaus

rivista di Teologia ecumenico-patristica

Fasc. 1-2/1998

Π

74.956

ΠΑΠ

ΔΩΡΕΑ

Lan

Βιβλίο του Βελισσίου
ως Βέροιας
C. J. Papazes

κ Δ Παπαζή

DIMITRIOS A. PAPAZES

Σύντομη ιστορία τῆς 'Ι. Μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας

Η αξιόλογη δραστηριότητα που ανέπτυξαν ορισμένες μοναστικές κοινότητες στην πατρίδα μας τόσο κατά τη βυζαντινή, όσο και στη μετά από αυτήν περίοδο, δεν έπαψε ν' αποτελεί συχνά αντικείμενο της ιστορικής έρευνας.

Στο πλαίσιο της αναζήτησης αυτής επιχειρείται να παρουσιαστεί συνοπτικά η ιστορία της Ιεράς Μονῆς του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας*· ενός πνευματικού καθιδρύματος που ως πατριαρχικό και σταυροπηγιακό Μοναστήρι, προσέφερε την αμέριστη ηθική και πνευματική του συμπαράσταση για πολλούς αιώνες στην περιοχή της επαρχίας της Βέροιας.

Ήδη στις αρχές του 9ου αιώνα ανάγεται η εμφάνιση της Μονῆς του Αγίου Λαζάρου, στο χώρο όπου αργότερα στις όχθες του ποταμού Αλιάκμονα δημιουργήθηκε η Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου, και γύρω από το Μοναστήρι αυτό προστέθηκαν με το χρόνο και άλλα μοναστικά κτίσματα, έτσι ώστε το 14ο αιώνα να συγκροτούν έναν ιδιαίτερα σημαντικό από άποψη οργάνωσης και ζωής μοναστικό πυρήνα στη Δυτική Μακεδονία.

* Το κείμενο αυτό δημοσιεύεται, όπως υποβλήθηκε ως περίληψη της διπλωματικής μου εργασίας στα πλαίσια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κι εγκρίθηκε στις αρχές Ιανουαρίου του 1993. Για τη δημοσίευσή του στο περιοδικό *Nicolaus* ευχαριστώ θερμά τους σεβαστούς πατέρες της Βασιλικής του Αγίου Νικολάου και καθηγητές του ομώνυμου Ινστιτούτου, p. Salvatore Manna, p. Rosario Scognamiglio και p. Giancarlo Locatelli.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Χρονιά Εισαγωγής

10/2009

Τομειωτικός Αριθ.

274.956

363

T.I

ΠΛ

2 Άποψη Τοπικά Ενδιαφέροντα (Τ)

Κατά τη διάρκεια της υστεροβυζαντινής, αλλά και της τουρκοκρατούμενης μετέπειτα περιόδου τόσο η περιοχή της Σκήτης, όσο και η Μονή του Τιμίου Προδρόμου φιλοξένησαν λαμπρές ασκητικές μορφές, που κατέχουν σπουδαία θέση στη ζωή και στην ιστορία της Εκκλησίας μας.

Από την απελευθέρωση (1912) και μετά, παράλληλα με τη λειτουργία της Ιερατικής Σχολής το Μοναστήρι μέχρι τις μέρες μας συμβάλλει δυναμικά στην προαγωγή της εκκλησιαστικής ιστορίας του τόπου.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ

1. Ο Χριστιανισμός στη Βέροια.

Η διάβαση του Αποστόλου Παύλου από τη Βέροια είναι ενδεικτική της σπουδαιότητας της πόλης από τα πρώτα βήματα του Χριστιανισμού. Η αρχική του επίσκεψη στη Μακεδονία έγινε μετά από όραμα¹ το έτος 50 μ. Χ.². Κατά την άφιξή του στη Θεσσαλονίκη

¹ Πράξ. 16, 9-10, "... καί ὄραμα διὰ τῆς νυκτός ὤφθη τῷ Παύλῳ ἀνήρ τις ἦν Μακεδῶν ἑστῶς, παρακαλῶν αὐτόν καί λέγων· διαβάς εἰς Μακεδονίαν ... συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς". Πρβλ. και Αθανασίου Θεοχάρη, Ιστορική και Θεολογική θεώρησης της Α΄ προς Θεσσαλονικεῖς, Κεφ. 5, στ. 19-22, Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, Απόστολος Παῦλος, Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Παύλου ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκης (22-24 Νοεμβρίου 1987), προνοία και προεδρία τοῦ Παναγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β΄, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 153· Σάββα Αγουρίδη, Βιβλικά μελετήματα, τεύχ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1971, σσ. 173-174.

² Πράξ. ιζ΄, 10-15, κεφ. η΄, 1-4 και Ρωμ. ιστ΄, 21, Β΄ Κορ., κεφ. η΄, 18. Περί τῆς ἐλευσεως στη Βέροια τοῦ Ἀποστόλου ἀναφέρει και ὁ Ἀρχαιότατος Κώδικας τῆς Συναγωγῆς των Ἰουδαίων Βεροίας, ὁ ὁποῖος κλάπηκε ἀπό τους Γερμανούς, διασώθηκε ὁμως, ὅπως λέγεται σε κάποια πόλη τῆς Πολωνίας, βλ. Θεοφίλου Νικίου, Ἀλέξανδρος Δηλανάς, Ἀθήναι 1953, σ. 121· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στη Βέροια (ομιλία), Βέροια 1991, σσ. 8, 11 και τοῦ ἰδίου, "Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπισκέπτεται τῆ Βέροια", Μ.Η., τόμ. 85 (1992) 33-38.

κηρύσσοντας στη Συναγωγή³ εξήγειρε τους Ιουδαίους⁴, ώστε αναγκάστηκαν οι συνοδοί του να τον φυγαδεύσουν στη Βέροια, όπου υπήρχε μικρή εβραϊκή παροικία και Συναγωγή⁵. Δίδασκε εκεί ο Απόστολος το Σάββατο αλλά και άλλες μέρες εκτός αυτής. Οι Ιουδαίοι όμως της Θεσσαλονίκης κυριευμένοι από φθόνο έστειλαν ανθρώπους με σκοπό την οργάνωση οχλοκρατικών εκδηλώσεων και την πρόκληση επεισοδίων⁶. Ο στόχος τους επιτεύχθηκε και ο Απόστολος Παύλος φυγαδεύτηκε για την Αθήνα.

Η δεύτερη βέβαιη άφιξή του στην πόλη τοποθετείται χρονολογικά το 57 μ.Χ., όταν πραγματοποιούσε την τρίτη κατά σειρά προσπάθειά του για την ενδυνάμωση του Χριστιανισμού συνοδευόμενος από τον Βεροιώτη μαθητή του Σώπατρο⁷. Με την πρώτη επίσκεψή του σχετίζεται το “Βήμα του Αποστόλου Παύλου”, η περιοχή που συμπίπτει με τη θέση από την οποία κήρυξε. Οι ακόλουθοί του, Σίλας και Τιμόθεος καθώς και οι πιστοί οπαδοί από τη δεύτερη άφιξή του οργάνωσαν με ζήλο τη νεαρή Εκκλησία κι

³ Πράξ. 17, 1· πρβλ. και Γεωργίου Αντ. Γαλίτη, Η οδός προς την τελείωσιν, Ερμηνευτική επεξεργασία του τέλους της Α' προς Θεσσαλονικείς επιστολής (5, 14-28), Αθήναι 1966, σσ. 5-6.

⁴ Ιωάννου Αναστασίου, “Πόλεις της Μακεδονίας του Αποστόλου Παύλου”, σ. 35 και στον ίδιο τόμο, Γεωργίου Α. Στογιόγλου, “Ο Απόστολος Παύλος και οι Έλληνες”, σ. 359, Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Απόστολος Παύλος Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του Αγίου ενδόξου Αποστόλου Παύλου ιδρυτού της Εκκλησίας της Θεσσαλονίκης (22-24 Νοεμβρίου 1987), προνοία και προεδρία του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β', Θεσσαλονίκη 1989.

⁵ Α' Θεσσαλονικείς, 2, 17: “διότι ήθελήσαμεν έλθειν πρός ύμᾶς ἐγώ μὲν Παῦλος καί ἄπαξ καί ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς”· πρβλ. Βασιλείου Χρ. Ιωαννίδη, “Το κήρυγμα του Αποστόλου Παύλου εις Θεσσαλονίκη και εις τας άλλας ελληνικὰς πόλεις”, περί ζώντος Θεοῦ και περί Χριστοκεντρικοῦ βίου “Πανηγυρικός Τόμος εορτασμοῦ της 1900ης επετείου της ελευσεως του Αποστόλου Παύλου εις Ελλάδα. Επιμελεία του Γεν. Γραμματέως της Επιτροπῆς του εορτασμοῦ Καθηγητοῦ Αμίλκα Σ. Αλιβιζάτου, εν Αθήναις 1953, σ. 353· πρβλ. και Γεωργίου Α. Γαλίτη, Η οδός, ὁ.π., σ.6· Ιωάννου Αναστασίου, Πόλεις της Μακεδονίας, ὁ.π., σ. 38· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία της Βεροίας της πόλεως και της περιοχῆς, τόμ. Α', Βέροια 1960, σσ. 172-173.

⁶ Πράξ. 17, 13.

⁷ Ρωμ. 16, 21.

ενδιαφέρθηκαν για τη διάδοση του Χριστιανισμού στην ευρύτερη περιοχή.

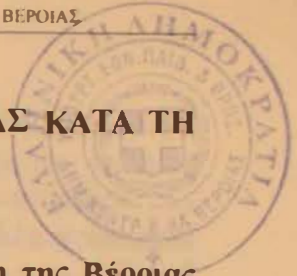
2. Μοναστικά κέντρα στην περιοχή της Βέροιας μέχρι τον 9ο αιώνα.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες καλλιεργήθηκε ο Χριστιανισμός δεν υπήρξαν πάντοτε ευνοϊκές. Η διαφθορά της ρωμαϊκής κοινωνίας, οι βαρβαρικές επιδρομές αλλά και οι διωγμοί αποτελούσαν τροχοπέδη στην εξωτερίκευση της θρησκευτικότητας των κατοίκων της πόλης. Ωστόσο, από την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας, επί Μάρκου Αυρήλιου Πρόβου (276-282 μ.Χ.) αποδίδεται η εμφάνιση του μοναχισμού στη Βέροια, στο πρόσωπο της Αγίας Ιερουσαλήμ*, η οποία διετέλεσε η πρώτη μοναχή της πόλης και της ευρύτερης περιοχής. Η πλούσια δραστηριότητα αυτής και των παιδιών της, τους οδήγησε στο μαρτύριο.

Την εποχή επίσης του Ρωμαίου Αυτοκράτορα Λικίνιου (308-324), φαίνονται να μαρτύρησαν, όπως η προφορική παράδοση διασώζει, οι 40 Μάρτυρες Παρθένοι από τη Βέροια⁹. Ο τρόπος διαβίωσής τους υποδηλώνει την προϋπαρξη χριστιανικής κοινότητας και αποτελεί το σπέρμα για τη γένεση του μετέπειτα μοναστικού κέντρου της Σκήτης Βέροιας.

* Αναστασίου Χριστοδούλου, Ιστορία της Βέροιας, πολιούχος Βεροίας Αγ. Ιερουσαλήμ, Βέροια 1960, σσ. 55-57· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία της Βέροιας, ό.π., σσ. 185-187. "Ακολουθία και Βίος τῆς ἁγίας Ἰερουσαλήμ καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς Σεκενδοῦ, Σεκενδικοῦ καὶ Κηγόρου τῶν ἐν Βεροίᾳ τῆ πόλει ἐπὶ Πρόβου Αὐτοκράτορος Ρώμης μαρτυρησάντων". "Ἐκδίδονται μερῖ μνη καὶ δαπάνη τοῦ Σεβασμωτάτου μητροπολίτου Βερ(ρ)οίας καὶ Ναούσης, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου -Ἡ Μέλισσα, 1935". βλ. γι' αὐτὸ Γεωργίου Χιονίδη, Ιστορία, ό.π., σ. 187.

⁹ H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mesie*, *Analecta Bollandiana*, XXXI, Bruxelles-Paris 1912, σσ. 247-249· Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Ιστορία ό.π., σ. 39 τελικά κατάγονταν από τη Βερόη της Θράκης σύμφωνα με προφορική διευκρίνιση που μου έγινε από τον Γεώργιο Χιονίδη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Η ΣΚΗΤΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

1. Η εμφάνιση της Μοναστικής ζωής στη Σκήτη της Βέροιας μέχρι τα μέσα του 14ου αιώνα.

Από τον 9ο ιδιαίτερα αι., εποχή όπου ανθίζει η μοναστική ζωή, αρχίζει με τη Μονή Λαζάρου η ιστορία της Σκήτης Βεροίας.¹⁰ Εκτός από τη Μονή που βρίσκεται σε κάποια απόσταση από τη Σκήτη, υπάρχουν τριγύρω διάφορα κελιά, καθώς και κτίσματα, ερείπια των οποίων σώζονται μέχρι σήμερα. Οι Μονές στην περιοχή του Αλιάκμονα προϋπήρχαν ως μοναχικά ερημητήρια. Όλα αυτά προϋποθέτουν αξιόλογη μοναστική οργάνωση στη Σκήτη. Ορισμένα από τα διάσπαρτα ασκητήρια φιλοξένησαν κατά καιρούς Αγίους ανθρώπους, οι οποίοι συνέδεσαν κάποιο χρονικό διάστημα του βίου τους με την ιστορία της Σκήτης και μετέπειτα με τη Μονή του Προδρόμου. Άλλοι πάλι απλώς περαστικοί από την περιοχή, όπως ο Απόστολος Παύλος, συνετέλεσαν στην ενδυνάμωση του μοναχισμού και στην προαγωγή του τόπου αυτού.

¹⁰ Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους Μέσους Χρόνους (285-1354), "Η άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Σαρακηνούς τό 904", Θεσσαλονίκη 1980, σ. 244· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Συνοπτική ιστορία της Βέροιας. (Δύο ομιλίες). Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 15-16· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία, ό.π., σ. 42 και του ιδίου, Ο Όσιος Αντώνιος ο Νέος, εκ της Μακεδονικής Βεροίας, βάσει ανεκδότων εγγράφων και λανθανόντων στοιχείων, Βέροια 1965, σσ. 22-23 και του ιδίου, Σύντομη ιστορία του Χριστιανισμού Βεροίας βάσει ανεκδότων βυζαντινών εγγράφων και λανθανόντων στοιχείων, Βέροια 1961, σ. 52, όπου γίνεται αναφορά στον Κώδικα Λογαριασμών Μονής Προδρόμου Βεροίας, στον οποίο δημοσιεύεται έκθεση (1854) του Εξάρχου, πρώην μητροπολίτου Τρίκκης Ιωσήφ, φύλ. 33β· Χριστοδούλου Αναστασίου, Ιστορία, ό.π., σ. 37.

2. Ο Όσιος Νικόδημος ο Βεροιώτης.

Ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγεται ο Όσιος Νικόδημος ο Βεροιώτης (1260/1270-1307/1308).¹¹ Η ακμή του συνέπεσε με τη βασιλεία του Ανδρονίκου Β του Παλαιολόγου (1282-1328). Στα μέσα του 13ου αι. οι συνθήκες ευνοούσαν, ώστε ο Όσιος να ενδυθεί μοναχός στη γενέτειρά του. Αν και δεν αναφέρονται ρητά οι τόποι στους οποίους έζησε, πιθανόν είναι να άρχισε τη μοναστική του ζωή στην περιφέρεια της Βέροιας. Διαπιστώνεται επίσης πως ο Νικόδημος δεν πήγε στο Άγιον Όρος, γιατί διαφορετικά θα έπρεπε ν' αναφερθεί από τον Φιλόθεο Κόκκινο το αξιοσημείωτο αυτό γεγονός.¹² Ύστερα από κάποιο χρονικό διάστημα ασκητικού βίου στη γενέτειρά του, ο Όσιος Νικόδημος εγκατέλειψε την περιοχή, για να καταλήξει στη Θεσσαλονίκη όπου και απεβίωσε.¹³

3. Η συμβολή του Οσίου Αντωνίου του Νέου στη δημιουργία της Σκήτης.

Ο Άγιος, ο οποίος διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στη δημιουργία κι εξέλιξη της Σκήτης ήταν ο Όσιος Αντώνιος ο Νέος (+πριν το 13ο αι.)¹⁴, ο μετέπειτα πολιούχος της Βέροιας. Γέννημα και αυτός της πόλης αφιέρωσε το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα του

¹¹ Ακολουθία του οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Νικοδήμου του Βερροιώως και εν τη ιερά Μονή Φιλοκάλλους ασκήσαντος. Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως, Βέρροια 1991· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Ο Βεροιώτης μοναχός και όσιος Νικόδημος ο νέος της Θεσσαλονίκης 1305-1405 αι. και τα σχετικά προβλήματα", Μακεδονικά, τόμ. 22 (1982) 96-97, 106 και του ίδιου, "Περίγραμμα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Βέροιας", Γ.Π., τόμ. 65 (1982) 177· Ρ. Magdalino, "Some Additions and Corrections to the List of Byzantine Churches and Monasteries", R.E.B., τόμ. 35, (1977), 282, όπου το "Λατίνοι" δηλώνει το θρήσκευμα.

Raymont Janin, *Les eglises et les monastres des grands centres byzantins*, Paris 1975, σ. 400.

¹² Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Βεροιώτης, ό.π., σ. 105.

¹³ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Βεροιώτης, ό.π., σ. 100.

¹⁴ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σσ. 18-19, 22, 31-32, 37, του ίδιου, Σύντομη, ό.π., σ. 38, του ίδιου, Περίγραμμα, ό.π., σ. 172 και του ίδιου, Ο Βεροιώτης, ό.π., σσ. 103-104· Αναστασίου Χριστοδούλου, Ιστορία, ό.π., σσ. 37, 54, όπου

βίου του στον τόπο του υπηρετώντας το μοναχικό ιδεώδες. Όπως ο βιογράφος του Επίσκοπος Καστορίας Κύριλλος αναφέρει, ο Άγιος ανεχώρησε νωρίς από τη Βέροια κι έζησε μέχρι τα ενενηντατέσσερα¹⁵ έτη του σε μία σπηλιά του όρους που βρισκόταν πολύ κοντά στη πόλη.¹⁶ Αναφέρεται επίσης πως ο Άγιος εγκατέλειψε τα εγκόσμια στην ηλικία των είκοσι ετών. Στη συνέχεια μετέβη στο όρος των μοναχών, στη Σκήτη της Βέροιας, όπου έλαβε το μοναχικό σχήμα στη Μονή που ονομαζόταν Περαιά.¹⁷ Η έντονη όμως επιθυμία του να βιώσει την αλήθεια ακόμη πιο απερίσπαστα, τον οδήγησε σε σπήλαιο απέναντι από τη θέση “Σταυρός”, κοντά στη Μονή του

αναφέρεται πως ο Όσιος έζησε πριν από το 1500· πρβλ. και Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., τόμ. (1964) σ. 596· Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 120· Μανουήλ Γεδεών, Αρχαίον Εκκλησιαστικής ιστορίας, τόμ. Α', τεύχ. Β', Κωνσταντινούπολις 1911, σ. 179· Γ. Φιλάρετου - Δ. Βασιλειάδου, Εθνικός οδηγός της Μεγάλης Ελλάδας, τεύχ. 1, Αθήναι 1919, σσ. 4, 28, όπου αναφέρεται πως ο Όσιος Αντώνιος έζησε κατά το 1700· Adolf Struck, Makedonische fahrten, II. Die Makedonischen Niederlande, Sarajevo 1908, σσ. 32-33· Γερασίμου Καψάλη, “Λαογραφικά εν Μακεδονία”, Λαογραφία, τόμ. ΣΤ', Αθήνησι 1917, 477-480, όπου γίνεται αποδεκτό πως ο όσιος έζησε κατά τους βυζαντινούς χρόνους· πρβλ. και Louis Petit, Bibliographie des acolouthies Greques, Bruxelles 1926, σσ. 10-11, Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., σ. 596, καθώς και Σ. Παπαδόπουλος, “Ο Όσιος Αντώνιος”, Θ.Η.Ε., τόμ. 2, Αθήναι 1963, στ. 976.

¹⁵ Σωσσιπάτρου Πύρρου Βεροιώως, “Δοκίμιο Μακεδονικού Αγιολογίου και Βεροιώτικα σημειώματα”, Μακεδονικό Ημερολόγιο Αθηνών, τόμ. 5 (1912) 19· Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., σ. 596 και του ίδιου, “Συναξάριο του οσίου Αντωνίου του Νέου”, Θ.Η.Ε., τόμ. 2, στ. 976-977.

¹⁶ Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου, Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Αντωνίου του Νέου του εν τη Σκήτη της Βερροίας ασκήσαντος. Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως αρ. 10, Βέροια 1979, σσ. 22-24· Κύρου ή Κυρίλλου, Επισκόπου Καστορίας, Βίος και πολιτεία του Οσίου πατρός ημών Αντωνίου του εν ασκήσει διαλάμπσαντος εν πῶ ὄρει της Βέροιας. Εμπεριέχεται στον κώδικα 83 της Μονής Φιλοθέου του Αγίου Όρους, φύλ. 58α-63β· βλ. γι' αυτό Γεωργίου Χ. Χιονιδή, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σ. 31, σημ. 39.

¹⁷ Γεωργίου Χ. Χιονιδή, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σ. 33, σημ. 42 “... στους άλλους συναξαριστάς του όσίου τό αντίπερα του ποταμού μετετρέπη εις τό τοπωνύμιον Περαιά του ποταμού και ή μονή ή τής Περαιάς, προφανώς εκ λάθους, διότι τό ὄρθόν είναι, ὅτι ή μονή κ.τ.λ. ευρίσκοντο ἀπλῶς εις τήν πέραν (έναντι) ὄχθην του τοπωνυμίου, εκτός εάν ήθελε νά δηλωθεῖ ὅτι ή μονή ήτο εις τό ὄρος Πιέρια...”, όπου γίνεται αναφορά στην παραπομπή και στην Ακολουθία του οσίου και θεοφόρου πατρός ημών Αντωνίου του

Προδρόμου και στον Αλιάκμονα. Εκεί άφησε την τελευταία του πνοή και με θαύμα αποκαλύφθηκε το λείψανό του. Αργότερα το ερημητήριο του Οσίου μετατράπηκε σε ιερό τέμενος και πληρώθηκε από μοναχούς.¹⁸ Αρκετοί ήταν αυτοί που μιμήθηκαν το βίο του Αγίου, έκτισαν ασκητήρια, τις λεγόμενες καλύβες και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της Σκήτης.

4. Η συνεισφορά του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά στη δημιουργία της Σκήτης.

Μικρότερο χρονικό διάστημα αλλά εξίσου καθοριστικό για την ιστορία της Σκήτης και της Μονής Προδρόμου, έζησε στο χώρο αυτό ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Τριάντα¹⁹ περίπου ετών, κατά το έτος 1326 έφυγε από τη Θεσσαλονίκη, για να επισκεφθεί τη Βέροια.²⁰ Την εποχή εκείνη ανεγειρόταν η Μονή Προδρόμου εντός της πόλης, ενώ ιδιαίτερα ανθηρή εμφανιζόταν η μοναστική ζωή στη Σκήτη.²¹ Στον

Νέου και θαυματοργού του έν Βερροία, νύν πρώτον τυπωθείσαν, εν τη τυπογραφία του όσιου και θεοφόρου πατρός ήμων Ναούμ του θαυματοργού. Του έν πά Λιβανίσκου Διαβόλεως κειμένου. Κατά μήνα Οκτώβριον αψμς (=1746), σσ. 9-12, κ.σ. 9.

¹⁸ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σ. 50· Βίκτωρος Μιτθαίου, Συναξάριο, ό.π., στ. 976-977.

¹⁹ J. Bois, "Les debuts de la controverese Hesychaste", Ε.Ο., τόμ. 5 (1902) 35⁵· πρβλ. και Φιλοθέου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Κόκκινου). "Εγκώμιο εκ Γρηγόριον Παλαμά", Ρ.Γ., τόμ. 151, στ. 571.

²⁰ Jean Meyendorff, Gregoire Palamas, Defence des Saints Hesychastes, Louvain 1959, σ. 8-9 και του ίδιου, Introduction al etude de Gregoire Palamas, 1959, σ. 58· πρβλ. και Δημητρίου Τσάμη, Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως του Κόκκινου, Απολογητικά έργα Α΄ Θεσσαλονικείς Άγιοι, Λόγος εκ άγιον Γρηγόριον Παλαμά, Αρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 454, σημ. 99.

²¹ Δημητρίου Τσάμη, Φιλοθέου, ό.π., σ. 454, παράγρ. 26: "Τής γάρ Θεσσαλονίκης μετά την χειροτονίαν και τον θεϊον εκείνον, ηπερ έφην χρησμόν, μικρόν προελθόντες κάν τη γείτονι Βερροία γενόμενοι, τό ταύτην παρακείμενον όρος και την εκεί συνισταμένην τότε πών μοναζόντων σκήτην εισέρχονται..."· πρβλ. και παλιότερο Πατριάρχη Φιλοθέου, Ο Παλαμάς εκείνος, βίος αξιοθαύμαστος του εν Αγίοις πατρός ήμων Γρηγορίου Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης του Θαυματοργού Παλαμά, εν Βιέννη της Αυστρίας 1784, σ. 86. Μοναχού Θεοκλήτου Διονυσιάτου, ο Άγιος

τόπο αυτό διέμεινε ο Γρηγόριος μαζί με τους αδελφούς του Θεοδόσιο και Μακάριο, πέντε ή δέκα έτη.²² Ενδιάμεσα και μετά το θάνατο της μητέρας του παρέλαβε τις αδελφές του από την Κωνσταντινούπολη και τις εγκατέστησε σε γυναικείο μοναστήρι μέσα στη Βέροια, για να επιστρέψει και πάλι στο ερημητήριό του.²³ Από αυτό εξέρχεται μόνο το Σάββατο και την Κυριακή, μέρες τις οποίες είχε αφιερώσει στη διδασκαλία των μοναχών της συνοδείας του και την τέλεση της θείας λειτουργίας.²⁴

Σήμερα εκτός από το ασκητήριο του Αγίου, το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της Σκήτης και κοντά στη Μονή, σώζεται σε κάποια απόσταση από αυτό και το λεγόμενο “αγίασμα” του Γρηγορίου του

Γρηγόριος ο Παλαμάς (ο βίος και η Θεολογία του - 1296-1359), Θεσσαλονίκη 1984, έκδοση Β', σ. 27: “διά τήν ανθούσαν τότε Σκήτην της Βεροίας”, σ. 28: “εις παρακείμενον πρὸς τήν ὅποιαν (ἐν Βέροια) ὄρος ὑπῆρχε παλαιά τις Σκήτη μοναζόντων” και σ. 259, σημ. 6· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία, ὁ.π., τόμ. Β', σ. 198, σημ. 4.

²² Ιωάννου Καντακουζηνού, Ιστοριῶν βιβλίον Β' 39, τόμ. 1, Βόννη (1828-1832), σ. 546 “... Οὐ μετὰ δέκα ἔτη ἀποστάς τῶν ἐκείσε διακριτικῶν πατέρων κελυσάντων, οἷς ἄκ ἔξην τὰ βελτῶ συμβουλευούσι μὴ πείθεσθαι...”. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορικά προβλήματα και μνημεῖα ἐκ παραμονῆς τοῦ Αγίου Γρηγορίου Παλαμά ἐἰς τὴν περιοχὴν τῆς Βεροίας, Γ.Π., τόμ. 50 (1967) σσ. 280, 285-286 και τοῦ ἰδίου, Ιστορία, ὁ.π., τόμ. Β', σσ. 39-40· Παρθενίου Καρδάρη, Βίος και πολιτεία Γρηγορίου Παλαμά ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου τοῦ Θεσσαλονικέως (Κόκκινου), έκδοση τρίτη, Θεσσαλονίκη 1932, σ. 11· πρβλ. και Φιλοθέου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Κόκκινου), “Εγκώμιο”, ὁ.π., στ. 574. Δημητρίου Τσάμη, Φιλοθέου, ὁ.π., σ. 458: “Πέμπτος ἐνιαυτός ἦν καθ' ἡσυχίαν, ἤπερ ἔφην, ἐνταῦθα τῷ σοφῷ διατρίβοντι καὶ τὸ τῶν Ἰλλυριῶν ἐπιστρατεῦσαν ἔθνος τοῖς χωρίοις ἐκείνοις...”. Παναγιώτου Κ. Χρήστου, “Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς”, Θ.Η.Ε., τόμ. 4 (1964), στ. 777· Jean Meyendorff, Introduction, ὁ.π., σ. 58· Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς (ο βίος και η θεολογία του 1296-1359), έκδοση Β', Θεσσαλονίκη 1984, σ. 28· Constantin Jirecek, “Geschichte der Serben”, τόμ. 1 (1911) 384 και τόμ. 2 (1918) 36.

²³ J. Bois, “Les debuts”, ὁ.π., σ. 355· Jean Meyendorff, Introduction, ὁ.π., σ. 58· Δημητρίου Τσάμη, Φιλοθέου, ὁ.π., σ. 456· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορικά προβλήματα, ὁ.π., σ. 280.

²⁴ Παναγιώτου Κ. Χρήστου, “Βίος Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά”, Γ.Π., τόμ. 33 (1960) σ. 6.

Παλαμά.²⁵ Τα μνημεία αυτά καθώς και κείμενα που αναφέρονται στη διέλευση του Αγίου από την περιοχή αυτή, αποτελούν τους αδιάφυστους μάρτυρες της παραμονής και της συμβολής του στην οργάνωση της Σκήτης.²⁶ Στη συνέχεια, ο Άγιος εξαιτίας νέας εχθρικής επιδρομής, εγκατέλειψε τη Σκήτη, επέστρεψε στο Άγιον Όρος, όπου και απεβίωσε το έτος 1359.

5. Η σύνδεση του βίου του Οσίου Αθανασίου του Μετεωρίτη με τη Σκήτη της Βέροιας.

Μια ακόμη λαμπρή μορφή που συνέδεσε τη ζωή της με τη Σκήτη της Βέροιας, υπήρξε ο Όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης, ο οποίος στα τριανταένα του έτη, το 1334, ανεχώρησε εξαιτίας εχθρικών επιδρομών²⁷ από το Άγιον Όρος μαζί με τον πνευματικό του Γρηγόριο με προορισμό τη Θεσσαλονίκη²⁸ και στη συνέχεια ανάμεσα στα έτη 1340-1350 τη Βέροια.²⁹ Εκεί αρκετοί προσφέρθηκαν να τον φιλοξενήσουν, αλλά ο Όσιος επιθυμώντας την

²⁵ Αριστοτέλη Βρίτσιου, "Σκήτες περιώνυμων Μακεδόνων αγίων στο πετρωμένο δάσος", Μ.Ζ., τεύχ. 171, Αύγ. 1980, σ. 31· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Ιστορικά προβλήματα", ό.π., 286-288.

²⁶ Φιλοθέου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (Κόκκινου), εγκώμιο, ό.π., σ. 650. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορικά προβλήματα, ό.π., σσ. 289-290. Παναγιώτη Κ. Χρήστου, Ο Άγιος Γρηγόριος, ό.π., στ. 787-788. Στην επιστολή -πραγματεία αυτή αναφέρονται έργα του Ακίνδунου σταλέντα προς τους μοναχούς Θεσσαλονίκης και Βεροίας.

²⁷ Δημητρίου Ζ. Σοφianού, Ο Όσιος Αθανάσιος Ο Μετεωρίτης, Μετέωρα 1990, σσ. 104-105· Ιωάννου Σακελλίωνος - Αλκιβιάδου Σακελλίωνος, Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής βιβλιοθήκης της Ελλάδος, εν Αθήναις 1892, σ. 34, αριθμ. και "Διωγμός Μοναχών εξ αγίου Όρους 1328", Μ.Η., τόμ. 6 (1913) 171· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Ιστορικά προβλήματα", ό.π., σσ. 282-283.

²⁸ Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., σ. 322· Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Συμβολή εις την ιστορίαν των Μονών Μετεώρων", Ν.Ε., τόμ. 2 (1905) 69.

²⁹ L.M. Heuzey, "Discours Historique" Annuaire de l' Association pour l'encouragement des Etudes Graeques en France, Anne 9 (1875) 240· Νίκου Α. Βέη, "Συμβολή στην ιστορία των Μονών Μετεώρων", Βυζαντις, τόμ. 1 (1909), 236· πρβλ. και Δημητρίου Ζ. Σοφianού, Ο Όσιος Αθανάσιος, ό.π., σ. 68.

ησυχία κατευθύνθηκε στη Σκήτη.³⁰ Επειδή όμως η περιοχή παρουσίαζε έντονη μοναστική κίνηση, ανεζήτησε ο Αθανάσιος την ησυχία στους απόκρημνους βράχους των Μετεώρων.³¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Οι συνθήκες της ίδρυσης της Μονής Τιμίου Προδρόμου.

Ορισμένες δεκαετίες αργότερα, στα τέλη δηλαδή του 14ου αι. η κατάλυση του Βυζαντινού κράτους από τους Τούρκους πλησίαζε. Η οριστική κατάληψη της Βέροιας τοποθετείται οπωσδήποτε πολύ κοντά στο έτος 1430, πιθανώς δε το 1433, όπως τελευταία υποστηρίχτηκε.³² Ο ορθόδοξος ελληνοχριστιανικός πληθυσμός ανέμενε τη μεγαλύτερη δοκιμασία στην ιστορία του, ιδιαίτερα στο χώρο της Μακεδονίας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, άλλοτε από έντονη θρησκευτικότητα και άλλοτε παρορμώμενοι από πατριωτικά αισθήματα, πολλοί ακολούθησαν το παράδειγμα του Οσίου Αντωνίου του Νέου και του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά. Ενεδύονταν το μοναχικό σχήμα για ασφάλεια και περιφέρονταν διδάσκοντας την αρετή και υποδαυλίζοντας με ποικίλους τρόπους την ελπίδα ανάστασης του Γένους προς ανάκτηση της στερηθείσης ελευθερίας. Την περίοδο αυτή λειτουργούσαν στη Βέροια δύο Μοναστήρια³³, η Μονή του Προδρόμου μέσα στην πόλη, που

³⁰ Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, Συμβολή, ό.π., σ. 69· Νίκου Α. Βέη, Συμβολή, ό.π., σ. 244· Δημητρίου Ζ. Σοφιανού, Ο Όσιος Αθανάσιος, ό.π. σσ. 137, 196.

³¹ Νίκου Α. Βέη, Συμβολή, ό.π., σ. 244 και 267· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Περίγραμμα, ό.π., σ. 177· Δημητρίου Ζ. Σοφιανού, Ο Όσιος Αθανάσιος, ό.π., σ. 46.

³² Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, τόμ. Β', έκδοσις Α', Θεσσαλονίκη 1964, σσ. 109, 112, 114· Ιωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας Β', Αρχείον Βεροίας - Ναούσης, Θεσσαλονίκη 1954, σσ. 1-2· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Η Αρχαία και η Βυζαντινή Βέροια (Μαθήματα για την ιστορία της), Βέροια 1993, σ. 73.

³³ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία, ό.π., τόμ. Β', σσ. 188-189, 198-199 και του ιδίου, Σύντομη, ό.π., σσ. 45-48.

ανεγέρθηκε από τον εύπορο Σκουτάριο Θεόδωρο τον Σαραντηνό³⁴ και η συνώνυμή της που προήλθε από την εξέλιξη της Σκήτης.

Όπως πληροφορούμαστε από τον βίο του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, η Σκήτη συστήνονταν κατά το έτος 1326, όταν δηλαδή ο Άγιος έφτασε στην περιοχή της Βέροιας.³⁵ Εφόσον λοιπόν η Σκήτη της Βέροιας ταυτιζόταν με τη Σκήτη του Προδρόμου, πιθανώς η Μονή του Προδρόμου του Αλιάκμονα να ιδρύθηκε τότε, παράλληλα με τη συνώνυμή της εντός της Βέροιας.³⁶ Η σκέψη ορισμένων που θέλει τον Άγιο Διονύσιο κτήτορα της Μονής του Προδρόμου του Αλιάκμονα, είναι αναμφίβολα εσφαλμένη, γιατί ο Βιογράφος του σημειώνει με σαφήνεια πως, όταν ο Άγιος ήρθε γύρω στα 1523/24 στη Σκήτη, υπήρχε ήδη το Μοναστήρι.³⁷ Συνεπώς οικοδομήθηκε η

³⁴ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 47, του ίδιου, Ιστορία, ό.π., τόμ. Β', σ. 188, σημ. 2 και του ίδιου, Η Αρχαία, ό.π., σ. 73· Δωροθέου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Γράμμα περί της εν Βερροία Μονής Ιωάννου του Προδρόμου, Αρχείον Εκκλησιαστικής Ιστορίας, τόμ. Α', σ. 327· Αρκαδίου Βατοπεδινού, "Η Μονή του Τιμίου Προδρόμου εν Βερροία", Γ.Π., τόμ. 1 (1917) σ. 795· Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, "Οι Τζαμπλάκωνες, Συμβολή εις τη βυζαντινή μακεδονικήν προσωπογραφία του ΙΔ' αιώνος", Μακεδονικά, τόμ. 5 (1961-1963) 125· ειδικότερα για το Μοναστήρι του Προδρόμου μέσα στη Βέροια βλ. εκτός των παραπάνω υποσημειώσεων και Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Μία Διαθήκη και μία δίκη Βυζαντινή (Ανέκδοτα έγγραφα ΙΔ' αι. περί της Μονής Προδρόμου Βεροίας), Θεσσαλονίκη 1962. Γούδα Μιχαήλ, "Βυζαντινά έγγραφα της εν Αθω ιεράς Μονής Βατοπεδίου", Ε.Ε.Β.σ., τόμ. 4 (1927) 233-239, Σωφρονίου Ευστρατιάδου, "Έγγραφα περί της εν Βερροία μονής του Τιμίου Προδρόμου, Αγιορειτικών κωδίκων σημειώματα εκ του Αρχείου της Μονής Βατοπεδίου", Γ.Π., τόμ. 2 (1918) 84-90.

³⁵ Ιωάννου Καντακουζηνού, Ιστοριών βιβλίον Β', 39, τόμ. 1 Βόννη, 1828, σσ. 545-546· Δημητρίου Τσάμη, Φιλοθέου ό.π., σ. 454· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, ιστορία, ό.π., τόμ. Β', σ. 198.

³⁶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σσ. 37-38, του ίδιου, Ιστορία, ό.π., τόμ. Β', σσ. 198-199.

³⁷ Ο Όσιος Διονύσιος δεν είναι ο ιδρυτής της Μονής Τιμίου Προδρόμου, όπως αναφέρει ο Γεράσιμος Συμυρνάκης, Το Άγιον Όρος, Αθήναι 1903, σ. 586, τον οποίο ακολουθεί και ο Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος, Η Ιερά, ό.π., σ. 545· Τη γνώμη των Συμυρνάκη και Γενναδίου αντέκρουσε ο Αρκάδιος Βατοπεδινός, "Η μονή του Τιμίου Προδρόμου εν Βερροία", Γ.Π., τόμ. 1 (1917) σ. 796. Την αντίκρουση αυτή δέχτηκε ο Γεννάδιος, Η Ιερά, ό.π., τόμ. 2 (1918) σσ. 55-56, για τα οποία βλ. Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω", Ε.Ε.Θ.Σ., τόμ. 26

Μονή νωρίτερα από τον 15ο ή 16ο αιώνα.³⁸ Την άποψη αυτή ενισχύουν και οι εξαιρετές βυζαντινές τοιχογραφίες που σώζονται στην εκκλησία της Μεταμορφώσεως. Το μικρό αυτό παρεκκλήσι, που βρίσκεται κάτω από φυσικές στοές στα νοτιοανατολικά της Μονής, δεν αποκλείεται ν' αποτελεί κτίσμα του 14ου αι. και είναι το μοναδικό που διασώθηκε από την καταστροφή του 1822.³⁹

2. Οι Δραστηριότητες.

Το γεγονός της πυρπόλησης ήταν αποτέλεσμα της εκδίκησης των Τούρκων για την προσφορά της Μονής στους επαναστατημένους Έλληνες. Ο ίδιος ο Μητροπολίτης Βεροίας Δανιήλ συμμετείχε σε επαναστατικά κινήματα στα έτη 1787-1792.⁴⁰ Όπως διαφαίνεται από εγκύκλιο που ανακαλύφτηκε στη Μονή⁴¹ αποτέλεσμα προηγούμενων παρόμοιων κινήσεων ήταν η κατάληψη της από τους Τούρκους. Στην επιστολή περιγράφεται η οικονομική εξάντληση που επέφερε η παραμονή του στρατού στη Μονή, αλλά και το εγχείρημα του ηγουμένου Κάλλιστρου να δωροδοκήσει τους Τούρκους που την καταπατούσαν, ώστε ν' απομακρυνθούν από αυτήν. Για το λόγο αυτό ζήτησε οικονομική ενίσχυση από την τσαρίνα της Ρωσίας Αικατερίνη Β', η οποία έσπευσε να προσεγγίσει τη Μονή προς εξυπηρέτηση φυσικά των ρωσικών σκοπών.⁴²

(1981) 40, όπου υπάρχει ο βίος και πολιτεία του θείου και Θεοφόρου Πατρός ημών Διονυσίου του εν τω Ολύμπω όρει εκλάμπαντος υπό του Δαμασκηνού Επισκόπου Λιτής και Ρενδίνης.

³⁸ Γερασίμου Σμιρνάκη, Το Άγιον Όρος, ό.π., σ. 586· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Επίσκεψις εις τη μονή Τιμίου Προδρόμου", εφημ. Φρουρός της Ημαθίας, Βέροια, φύλ. 175/27-7-1959 και του ίδιου, Σύντομη, ό.π., σ. 49.

³⁹ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 52.

⁴⁰ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Συνοπτική ιστορία της Βέροιας (Δύο ομιλίες), Θεσσαλονίκη 1981, σ. 27.

⁴¹ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, "Ανέκδοτα κείμενα για το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας από τον κώδικα 66 των Βλατάδων", Ε.Ε.Θ.Σ., τμήμα Θεολογίας, τόμ. 1 (1990) σ. 26.

⁴² Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 50· Παύλου Δ. Πυρινού, "Ανέκδοτη Εγκύκλιος της Μονής Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) προς τον Ρωσικό λαό", Μ.Η., τόμ. 76 (1983) 237-240 και χειρόγραφο του Ιωάννου Μηλιόπουλου, Ιστορία

Δραστηριότητα επίσης ανέπτυξε η Μονή και στον τομέα της Παιδείας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ενός μοναχού στα έτη 1750-1850, ο οποίος δίδασκε στον Κολινδρό του νομού Πιερίας, στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, ανάγνωση και γραφή στα Ελληνόπουλα.⁴³

3. Οι Καταστροφές και ανακαινίσεις.

Οι καταστροφές που υπέστη η Μονή προέχονται κυρίως από πυρκαϊές και ληστρικές επιδρομές. Σημαντική καταστροφή προκλήθηκε από πυρκαϊά, η οποία εκδηλώθηκε το έτος 1772, όπως προκύπτει από ενθύμηση που ανακαλύφθηκε στη Μονή.⁴⁴ Σοβαρότερη όμως ήταν η ζημιά που επήλθε παράλληλα με την πολιορκία της Νάουσας, από την πυρπόληση του 1822. Κύρια πηγή που πληροφορεί γι' αυτήν αποτελεί το σιγίλλιο του Πατριάρχη Αγαθαγγέλου, το οποίο στάλθηκε στη Μονή το 1828.⁴⁵ Άλλη μια ενθύμηση αναφέρει πως η άλωση της Νάουσας και η ταυτόχρονη καταστροφή της Μονής Προδρόμου συνέβησαν στις 13 Απριλίου του 1822.⁴⁶ Αρκετές επίσης είναι οι ενθυμήσεις που αναφέρονται

της πόλεως της Βεροίας, σ. 3, που ευγενικά φωτοτυπία του, μου παρεχώρησε ο Παύλος Πυρινός.

⁴³ Κλεοπάτρας Πολύζου-Μαμέλη, Ιστορία του Κολινδρού, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 21, 23.

⁴⁴ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ιστορία ό.π., τόμ. Α', σ. 189 και τόμ. Β', σ. 172, σημ. 1, όπου καταχωρείται ο πίνακας των εκκλησιών της Βεροίας με τίτλο "Παράρτημα Εκκλησία και Παρεκκλήσια της πόλεως Βεροίας", το οποίο βρίσκεται στο τέλος του εντύπου "Κανονισμός της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας Βεροίας", Θεσσαλονίκη 1912.

⁴⁵ Παύλου Δ. Πυρινού, "Ανέκδοτα έγγραφα αφορώντα εις τας Μονάς Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) και Μουτσιάλης, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 11-14, όπου δημοσιεύεται το κείμενο.

⁴⁶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Η Συμβολή της Βεροίας στην επανάσταση του 1821 (Διάλεξη) Βέροια 1985, σ. 8, του ίδιου "Η επανάστασις εις τη Νάουσα και την περιοχή της Βεροίας κατά το 1821", Μ.Ζ., τεύχ. 58 (1971), σ. 22, και του ίδιου, "Τα γεγονότα εις την περιοχή Ναούσης - Βεροίας κατά την επανάστασιν του 1822 (Προβλήματα κατά τη χρονολόγησιν των)", Μακεδονικά, τόμ. 8 (1968) 211-220.

αποκλειστικά στην καταστροφή της Μονής και τοποθετούν την πυρπόλησή της χρονικά στις 30 Μαρτίου του 1822.⁴⁷ Πληροφορίες για την καταστροφική πυρκαϊά παρέχει και ο ιερομόναχος της Μονής Ιωαννίκιος, αναφέροντας ως μόνο διασωθέντα το ναό της Μεταμορφώσεως του Σωτήρα.⁴⁸

Σύμφωνα με πληροφορίες, το καθολικό της Μονής ανακαινίστηκε για πρώτη φορά στα 1523-24 από τον Όσιο Διονύσιο τον Ολυμπίτη.⁴⁹ Από έναν κώδικα λογαριασμών της Μονής και από το σιγίλλιο του Πατριάρχη Αγαθαγγέλου, προκύπτει πως αναμορφώθηκε το Μοναστήρι ανάμεσα στα έτη 1822 και 1828, μετά δηλαδή την πυρπόλησή του.⁵⁰ Δύο επίσης ανακαινίσεις πραγματοποιήθηκαν στα 1831-32 η πρώτη και το έτος 1887 η δεύτερη.⁵¹

Γ.Α., "Μακεδονικά Σύμμικτα". Παρνασσός, τόμ. 8 (1904) σ. 197. Αωνύμου, "Τι λένε τα παλιά χαρτιά" Εφημ. Έδεσσα, φύλ. 1.1.1919, σ. 2 και 1.2.1919, σσ. 3-4· Δ. Πλαταρίδου - Ε. Στουγιαννάκη, Ιστορία της Πόλεως Ναούσης, τόμ. Α', Έδεσσα 1924, σ. 282, σημ. 2β.

⁴⁷ Κλεοπάτρας Πολύζου - Μαμέλη, Ιστορία, ό.π., σσ. 230-231· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Νέα στοιχεία για τη χρονολόγηση του χαλασμού της Νάουσας και των Μοναστηριών στα 1822", Μακεδονικά, τόμ. 21 (1981) 156-160· Θ. Παπαζώτου, κειμήλια, ό.π., σσ. 21, 23, 39.

⁴⁸ Στο χειρόγραφο του Μοναχού της Μονής Ιωαννίκιου, Ιστορία, ό.π., σ. 31, αναφέρεται χαρακτηριστικά ως μόνος διασωθείς από την πυρκαϊά ο ναός της Μεταμορφώσεως.

⁴⁹ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Άγιος Διονύσιος, ό.π., σ. 40, όπου αναφέρεται πως: "... πρώτον μὲν οὖν ἀνεκαίνισεν τὸν ναὸν τοῦ τιμίου Προδρόμου...".

⁵⁰ Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα, ό.π., σσ. 12-13.

⁵¹ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 50, βλ. την αναφορά που γίνεται στον Κώδικα Μονής Προδρόμου που αφορά στους λογαριασμούς των εσόδων - εξόδων για το διάστημα 1825-1921, του ίδιου, Επίσκεψις, ό.π., φύλ. 176/3.8.1959, σ. 2 και του ίδιου, Σύντομη, ό.π., σ. 54.

4. Τα προνόμια.

Η ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σκήτης Βεροίας αναγνωρίστηκε ως πατριαρχική και σταυροπηγιακή. Με ποικίλα έγγραφα, όπως το σιγίλλιο του 1828, κατοχυρώθηκαν τα προνόμιά της.⁵² Με βάση αυτά ο Οικουμενικός Θρόνος επιχορήγησε την ελευθερία και αυτονομία στη Μονή, όσον αφορά στον τρόπο συντήρησης και αναβάθμισής της, κατοχυρώνοντάς τη με Συνοδικά γράμματα. Διασφαλίστηκε ακόμη το απρόσβλητο της σταυροπηγιακής της ελευθερίας και καθορίστηκαν οι υποχρεώσεις των Πατέρων, αναφορικά με τη διαδικασία διοίκησής τους.

Σε μία έκθεση για το Μοναστήρι που συνέταξε ο έξαρχος Ιωσήφ το Μάρτιο του 1854⁵³ κατεχώρησε και τον κανονισμό λειτουργίας του, ο οποίος επεβάλετο να ευθυγραμμίζεται με τα τουρκικά συμφέροντα. Πληροφορίες παρέχει ακόμη και η επιστολή του Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' (1878/84 και 1901/12) προς τον Ηγούμενο και τους Αδελφούς της Μονής. Ζητήθηκε από αυτούς να υποβάλλουν στο Πατριαρχείο έκθεση, η οποία θα ενημέρωνε σχετικά με τις ανάγκες της Μονής.

5. Η οικονομική κατάσταση.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας αρκετές φορές για λόγους που προαναφέρθηκαν η Μονή αδυνάτισε οικονομικά. Αυτό διαπιστώθηκε από τη μελέτη των κειμένων του κώδικα 66 των Βλατάδων που αποδεικνύουν πως ιδιαίτερα στα τέλη του 18ου αι. η Μονή αντιμετώπιζε σοβαρό οικονομικό αδιέξοδο.⁵⁴ Με βάση το

⁵² Παύλου Δ. Πυρινού, *Ανέκδοτα*, ό.π., σσ. 11-14, σημ. 3-7, όπου και το κείμενο του σιγιλίου του Πατριάρχη Αγαθαγγέλου προς τη πατριαρχική και σταυροπηγιακή Μονή του Τιμίου Προδρόμου Σκήτης Βεροίας· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Σύντομη*, ό.π., σ. 50.

⁵³ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Σύντομη*, ό.π., σ. 52, όπου γίνεται αναφορά στην έκθεση του Εξάρχου Ιωσήφ και σ. 53, όπου δίνονται στοιχεία από μία απογραφή του 1874.

⁵⁴ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, *Ανέκδοτα κείμενα*, ό.π., σ. 26.

Αρχείο του Επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου πληροφορούμαστε πως οι Πατέρες από το 1792 άρχισαν να πραγματοποιούν συστηματικά εράνους στις πλησιόχωρες επαρχίες.⁵⁵ Ανάμεσα σε αυτούς συγκαταλέγεται και η έκκληση για βοήθεια του Ηγουμένου Κάλλιστρου προς την τσαρίνα της Ρωσίας Αικατερίνη Β'.⁵⁶ Την εποχή αυτή η εκποίηση μέρους της μοναστηριακής περιουσίας ήταν μια συνηθισμένη ενέργεια των Τούρκων.⁵⁷ Δυσχερή επίσης οικονομική κατάσταση διερχόταν η Μονή μετά την πυρπόληση του 1822. Τα οικονομικά της άρχισαν να τακτοποιούνται μετά από κάποιες μεταρρυθμίσεις. Έτσι, την περίοδο 1896-1905 συστάθηκε Διαχειριστική Επιτροπή, η οποία συνέβαλε στην εύρυθμη λειτουργία της.⁵⁸

6. Ηγούμενοι και Αδελφοί της Μονής.

Μέσα από έγγραφα παρέχονται πληροφορίες για το προσωπικό και τον τρόπο διοίκησης της Μονής. Όταν ο Άγιος Διονύσιος επισκέφτηκε τη Σκήτη (1523/24), συνάντησε στη Μονή Προδρόμου δέκα μοναχούς.⁵⁹ Σε αυτούς προστέθηκαν και όσοι τον συνόδευαν, ενώ ανάμεσά τους εξέφραζε το θαυμασμό του για κάποιον ιερομόναχο Ματθαίο.⁶⁰ Την ίδια περίπου εποχή συμβούλευε ο Όσιος Νικάνορας στους μοναχούς του να εκλέξουν Ηγούμενο από τη Μονή

⁵⁵ Για την αλληλογραφία του Αρχείου του Επισκόπου Θεοφίλου της Καμπανίας βλ. μελέτη Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, *Ανέκδοτα έγγραφα*, ό.π., σσ. 23-36 και Γεωργίου Α. Στογιόγλου, *Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας Θεόφιλος Παπαφίλης Επίσκοπος Καμπανίας (1749-1795)*, Θεσσαλονίκη 1922, σσ. 146-152.

⁵⁶ Παύλου Δ. Πυρινού, *Ανέκδοτη εγκύκλιος*, ό.π., σσ. 237-239.

⁵⁷ Ιωάννου Κ. Βασδραβέλλη, *Ιστορικό αρχείον Βεροίας (εκλογαί)*, Θεσσαλονίκη 1942, κείμ. αρ. 77, σσ. 98, 52-54.

⁵⁸ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Σύντομη*, ό.π., σ. 51.

⁵⁹ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, "Ο Άγιος Διονύσιος ο Ολυμπίτης, Σκιαγραφία του βίου και της δράσης και της προσωπικότητάς του", *Ε.Ε.Θ.Σ.*, τόμ. 27 (1987) 136 και του ίδιου, *Ο Άγιος Διονύσιος*, ό.π. σσ. 16, 40.

⁶⁰ Μητροπολίτου Γρεβενών Σεργίου, *Ακολουθία του Οσίου Νικάνορα*, Γρεβενά 1980, σσ. 18-19.

Προδρόμου, γεγονός που υποδηλώνει το πλήθος των μοναχών εκεί.⁶¹ Ορισμένα έτη αργότερα, το 1578, μας πληροφορεί ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς πως διαβιούσαν στη Σκήτη διακόσιοι περίπου μοναχοί.⁶² Την περίοδο εκείνη έζησε και ο Όσιος Θεοφάνης μαζί με τον ανεψιό του, όπου και απεβίωσε.⁶³

Το 1728 ήρθε στο Μοναστήρι ο μοναχός Νεόφυτος,⁶⁴ ενώ πνευματικές σχέσεις ανέπτυξε με αυτό και ο Θεόφιλος Παπαφίλης, Επίσκοπος Καμπανίας (1749-1795)⁶⁵. Στις δώδεκα επιστολές που σχετίζονται με τη Μονή Προδρόμου και βρίσκονται στον κώδικα 66 των Βλατάδων, πραγματοποιείται αναφορά στα τέλη του 18ου αι. για τους πνευματικούς της Μονής Γεράσιμο και Διονύσιο, για τον Μοναχό Μακάριο και τους ιερείς Ζαχαρία και Μελέτιο.⁶⁶

Τον ίδιο αιώνα γεννήθηκε στη Βέροια και ο Θεόφιλος, μετέπειτα Επίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης, ο οποίος διετέλεσε διάκονος στη Μονή περίπου μέχρι το 1780.⁶⁷ Από τις υπογραφές του Πρακτικού που συνόδευε τον ισολογισμό εσόδων - εξόδων των ετών 1854-1866, προκύπτει πως την εποχή εκείνη ζούσαν στη Μονή τέσσερις ιερομόναχοι (Μεθόδιος, Αγαθάγγελος, Μελέτιος, Δανιήλ),

⁶¹ Κωνσταντίνου Ι. Δυοβουνιώτου, "Θεοδόσιος Ζυγομαλάς", Θεολογία, τόμ. 1 (1923) σ. 159· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 50.

⁶² Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σσ. 224, 230-232 και του ίδιου, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, ό.π., σ. 198· Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., τόμ. 8ος, σ. 317· Νικοδήμου Αγιορείτου, Συναξαριστής των δώδεκα μηνών, τόμ. 13ος, εν Κωνσταντινουπόλει 1846, σ. 96.

⁶³ Αναστασίου Χριστοδούλου, Ιστορία, ό.π., σ. 37.

⁶⁴ Σωφρονίου Ευστρατιάδου, "Ο Καμπανίας Θεόφιλος ο εξ Ιωαννίνων", Η.Χ., τόμ. 2 (1927) 262· Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Σύμμεικτα "Το Μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου Σφινιτζας", Μακεδονικά, τόμ. 23 (1983), 361· Γεωργίου Α. Στογιόγλου, Ιστορία Επισκόπων, ό.π., σ. 159.

⁶⁵ Μαργαρίτου Κωνσταντινίδου, "Εκ του αρχείου της εν Τεργέστη Ελληνικής κοινότητος Θεοφίλου Επισκόπου Καμπανίας προς Γρηγόριον καθηγούμενον της παρά την Βέροϊαν ιεράς μονής Προδρόμου της Σκήτewος", Ε.Φ., τόμ. 12 (1913), 382· πρβλ. Γεωργίου Α. Στογιόγλου, Ιστορία Επισκόπων, ό.π., σσ. 147-148, 150-152· Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ανέκδοτα κείμενα, ό.π., σσ. 27-36, κείμ. 1-13.

⁶⁶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σ. 45, σημ. 54.

⁶⁷ Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα, ό.π., σσ. 14-15, όπου έγγρ. αρ. 2.

δέκα μοναχοί (Μακάριος, Ιάκωβος, Θεοφύλακτος, Διονύσιος, Ιωσήφ, Λεόντιος, Γεράσιμος, Γερμανός, Ευθύμιος, Δαμιανός) και ένας δόκιμος ο Γρηγόριος.⁶⁸ Σημαντική δραστηριότητα, ανέπτυξε κατά τα έτη της ηγουμενίας του (1874-1900) ο Δανιήλ, ο οποίος διετέλεσε οικονόμος της Ιερατικής Σχολής που λειτούργησε στη Μονή (1909-1915) και αναπλήρωνε το διευθυντή της στα διδασκαλικά του καθήκοντα.⁶⁹

Δεν έλλειπαν όμως στη διοίκηση και ορισμένες διαχειριστικές ατασθαλίες, όπως για παράδειγμα αυτή του ηγουμένου της Μονής Νεόφυτου, ο οποίος λάβαινε ετήσιο μισθό το 1900 το διπλάσιο σχεδόν απ' ό,τι οι υπόλοιποι μοναχοί.⁷⁰ Στη διοίκηση συνεπικούρησε και η διαχειριστική επιτροπή που συστάθηκε με πρόεδρο τον εκάστοτε Μητροπολίτη Βεροίας και μέλη τον ηγούμενο της Μονής και δύο λαϊκούς.⁷¹

7. Τα κειμήλια της Μονής.

Σημαντικά κειμήλια της Μονής είναι τα λείψανα των Αγίων. Η διάσωσή τους από την πυρκαϊά του 1822 οφείλεται στους Πατέρες, οι οποίοι τα έκρυψαν στη γη, αρκετά έξω από το Μοναστήρι.⁷² Αναφορά στα λείψανα γίνεται και σε πολλά έγγραφα που αφορούν στη Μονή.⁷³ Σημαίνουσα θέση κατέχει η Αγία Κάρα του

⁶⁸ Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία της Βέροιας (1901-1912) και η Ιερατική Σχολή Τιμίου Προδρόμου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 43, σημ. 54 και σ. 45 σημ. 59, όπου γίνεται αναφορά και στον κώδικα Λογαριασμών της Μονής Προδρόμου Βεροίας (1825-1921), σ. 135α.

⁶⁹ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 52.

⁷⁰ Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία, ό.π., σσ. 44-45, σημ. 57, σ. 80, όπου γίνεται αναφορά στον κώδικα της Μονής, σσ. 127β, 129α, 130α· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 53.

⁷¹ Για την ενέργεια αυτή μας πληροφορεί το χειρόγραφο του Ιωαννίκιου (Ιωάννη Μηλιόπουλου), Ιστορία, ό.π., σ. 35.

⁷² Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα, ό.π., σσ. 16-17, αρ. 3.

⁷³ Σωσιπάτρου Πύρρου Βεροιάως, “Δοκίμιον Μακεδονικού Αγιολογίου και Βεροιώτικα σημειώματα”, Μ.Η. Αθηνών, τόμ. 5 (1912) 28· Γεωργίου Χ. Χιονίδη,

Αρχιεπισκόπου Αχριδών Κλήμεντα, η οποία μεταφέρθηκε από τη Μονή του Αγίου Ναούμ από κάποιο μοναχό την εποχή της Αικατερίνης Β'⁷⁴, και τα οστά των λειψάνων του Οσίου Θεοφάνη που απεβίωσε στη Μονή.⁷⁵ Οι Πατέρες εξέθεταν κατά καιρούς εκτός Μονής τίμια λείψανά της για προσκύνημα ίσως και για προφύλαξη εξαιτίας επιδρομών. Εκτός από τα λείψανα σώθηκαν ακόμη ιερά σκεύη, άμφια και βιβλία.

Όσον αφορά στη Βιβλιοθήκη, φαίνεται πως το 18ο αι. προτού δηλαδή καταστραφεί από τους Τούρκους ήταν αρκετά πλούσια.⁷⁶ Σε αυτήν μελετούσε ο Διάκονος Θεόφιλος, μετέπειτα επίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης.⁷⁷ Με την πυρπόληση βέβαια του 1822 κάηκε, και μαζί με αυτήν εξαφανίστηκαν πολύτιμα στοιχεία για τη ζωή, την ιστορία της Μονής και της Σκήτης γενικότερα.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΕ ΤΗ ΜΟΝΗ ΚΑΙ ΤΗ ΣΚΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

1. Ο Άγιος Διονύσιος ο Ολυμπίτης και η Σκήτη της Βέροιας.

Η ιστορία της Μονής κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας έχει να επιδείξει όχι μόνο κειμήλια, αλλά και την παρουσία λαμπρών μορφών του μοναχισμού με πρώτο χρονικά τον Άγιο Διονύσιο τον Ολυμπίτη. Στις αρχές του 16ου αι. ο Άγιος υπό τον εκφοβισμό των

Σύντομη, ό.π., σ. 62: "έν κουτειόν άργυρούν, περιέχον τήν πανέντιμον Κάραν τού Άγ. Κλήμεντος, αρχιεπισκόπου Άχριδών" και του ίδιου, Ιστορία, ό.π., τόμ. Β', σ. 155, σημ. 1-2.

⁷⁴ Δ. Πλαταρίδου - Ε. Στουγιαννάκη, Ιστορία, ό.π., σσ. 30-31· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Θεοφάνης ο Νέος", Μακεδονικά, τόμ. 8 (1968) σσ. 226-227· Φωτίου Γ. Οικονόμου, Η εν Ιωαννίνους Εκκλησία, Αθήναι 1966, σ. 140, όπου αναφέρεται πως η κάρα του Οσίου βρίσκεται στο ναό της Παναγίας στη Νάουσα.

⁷⁵ Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα, ό.π., σσ. 20-21, έγγρ. αρ. 3· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 39.

⁷⁶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ο Όσιος Αντώνιος, ό.π., σ. 45, σημ. 54.

⁷⁷ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Άγιος Διονύσιος, ό.π., σσ. 16, 17, 40.

Βουλγάρων μοναχών, επειδή μετέτρεψε τη Μονή Φιλοθέου από Βουλγαρική σε Ελληνική, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει το Άγιον Όρος και να έρθει στη Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου.⁷⁸ Την εποχή εκείνη 1523/24 η Σκήτη αριθμούσε περίπου εβδομήντα μοναχούς.⁷⁹ Κατά το έτος 1524/25 μετέβη στα Ιεροσόλυμα, ενώ από το 1525 μέχρι και το 1534 ανέπτυξε πλούσια δραστηριότητα ανακαινίζοντας τη Μονή, αυξάνοντας τον αριθμό των μοναχών και οργανώνοντας γενικότερα τη μοναστική ζωή της περιοχής.⁸⁰ Σήμερα το κελί του είναι συνενωμένο με το παρεκκλήσι της Μεταμορφώσεως και εσωτερικά είναι ευδιάκριτα τα ίχνη από τα εικονοστάσια που είχε σμιλέψει ο Άγιος για την εξυπηρέτηση των λατρευτικών του αναγκών. Μετά από δεκαετή παραμονή στη Μονή, του προτάθηκε να τον αναβιβάσουν στον αρχιερατικό θρόνο της Επισκοπής Βεροίας.⁸¹ Ο σεμνός όμως Άγιος απέφυγε την πρόταση αναχωρώντας το 1534 για τον Όλυμπο, όπου και πέθανε επτά χρόνια αργότερα.⁸²

2. Η σύνδεση του Οσίου Νικάνορα με τη Σκήτη της Βέροιας.

Γεννημένος στα τέλη του 15ου αιώνα στη Θεσσαλονίκη, ο Όσιος Νικάνορας εκάρη μοναχός και άρχισε τον ασκητικό του βίο από το όρος Καλλίστρατον.⁸³ Σημαντικός σταθμός στην πορεία του

⁷⁸ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Άγιος Διονύσιος ο Ολυμπίτης, ό.π., σ. 136.

⁷⁹ Χ.Γ. Πατρινέλη, "Χρονολογικά ζητήματα της πατριαρχίας του Ιερεμίου Α' (1522-1546)", Μνημοσύνη, τόμ. 1 (1967) σ. 256· Χρήστου Πατρινέλη - Αγάπης Καρακατσάνη, Μαρίας Θεοχάρη, Μονή Σταυρονικήτα, Ιστορία - εικόνες - χρυσοκεντήματα, Αθήναι 1974, σ. 20. Πρβλ. και Γενναδίου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Η ιερά πατριαρχική, ό.π., σ. 545· Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Άγιος Διονύσιος, ό.π. σ. 40.

⁸⁰ Σωφρονίου Σταμούλη, Συμβολή, ό.π., σ. 49, όπου σημειώνεται: "Ματθαίος κατά την παράδοσιν ἐλέγετο ὁ μητροπολίτης Βεροίας, ὄν ἀποθανόντα ἢ μετατεθέντα ἐπρόκειτο νά διαδεχθεῖ ὁ Ὅσιος Διονύσιος ὁ νέος".

⁸¹ Γενναδίου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Η Ιερά, ό.π., σσ. 546-546 και Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ανέκδοτος βίος, ό.π., σ. 20.

⁸² Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., τόμ. 8ος, σσ. 127-131.

⁸³ Μητροπολίτου Γρεβενών Σεργίου, Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Νικάνορος του Θαυματουργοῦ, του εις το Καλλίστρατον όρος του νομοῦ

υπήρξε η διέλευσή του από την περιοχή της Βέροιας, η Σκήτη της οποίας διεκρινόταν για την έντονη μοναστική της κίνηση. Η πραγματικότητα αυτή προσέλκυσε τον Άγιο, με αποτέλεσμα ν' αναπτύξει στενή πνευματική επικοινωνία με τον Άγιο Διονύσιο⁸⁴ και το ίδιο να συστήνει⁸⁵ και στους μοναχούς του αργότερα, όταν έκτισε το Μοναστήρι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Χριστού (1534), το επονομαζόμενο της Ζάβορδας, στο όρος Καλλίστρατον.

3. Η σχέση του Οσίου Θεωνά με τη Βέροια.

Σύμφωνα με προφορική παράδοση πιστεύεται ότι ο Άγιος Θεωνάς έζησε στη Σκήτη. Αποδίδεται μάλιστα σε αυτόν και κάποιο ασκητήριο.⁸⁶ Ωστόσο, ο Άγιος Θεωνάς Ηγούμενος της Μονής της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας⁸⁷ και Μητροπολίτης της Θεσσαλονίκης το 1538⁸⁸ δεν είναι το ίδιο πρόσωπο με τον άλλον Θεωνά Β', τον από Παροναξίας (μαθητή του Θεοφάνη Ελεαβούλου Νοταρά), Βεροιώτη ως προς το γένος, που έγινε Μητροπολίτης της

Γρεβενών ασκήσαντος, Γρεβενά 1980, σσ. 18-19· Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Ο Όσιος Νικάνορας, Ένας Θεσσαλονικέας ιδρυτής Μονής (+ 7 Αυγούστου 1549), Κατερίνη 1993, σσ. 25-26, 31-34· Σωφρονίου Σταμούλη, Συμβολή εις τον κατάλογο των επισκόπων Βεροίας και Ναούσης", Ε.Μ.Α., τόμ. 12 (1962) 51· Γεωργίου Θ. Λυριτζή, Ο Όσιος Νικάνωρ και το μοναστήρι του, Γρεβενά 1989, σ. 12· Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., τόμ. 8ος, σσ. 133, 135· Ν.Π. Δελιαλή, "Το πρωτότυπον της διαθήκης του Οσίου Νικάνορος του Θεσσαλονικέως και τέσσερα άλλα ανέκδοτα έγγραφα", Μακεδονικά, τόμ. 9 (1969) σ. 249-250 και του ιδίου, "Η διαθήκη του οσίου Νικάνορα του Θεσσαλονικέως", Μακεδονικά, τόμ. 4 (1955-1960) 423· πρβλ. και Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 44.

⁸⁴ Μητροπολίτου Γρεβενών Σεργίου, Ακολουθία, ό.π., σσ. 18-19.

⁸⁵ Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, ό.π., τόμ. 2ος, σ. 200.

⁸⁶ Αριστοτέλη Βρίτσιου, "Σκήτες περιωνύμων Μακεδόνων Αγίων στο πετρωμένο δάσος", Μ.Ζ., τεύχ. 171, Αύγ. 1980, σ. 27· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 34.

⁸⁷ Αποστόλου Αθ.Γλαβίνα, "Θεωνάς Α' ο από ηγουμένων Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης", Μακεδονικά, τόμ. 12 (1972) 270-275 και του ιδίου, Βίος ακολουθία και Παρακλητικός Κανών εις τον Άγιο Θεωνάν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης", Ε.Ε.Θ.Σ., τόμ. 25 (1980) 287-289.

⁸⁸ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Το Μοναστήρι της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 13-16.

Θεσσαλονίκης το 1560,⁸⁹ ο οποίος φημολογείται επίσης ότι καταγόταν από τη Βέροια.⁹⁰ Από τη λανθασμένη αυτή ταύτιση⁹¹ εσφαλμένα συνδέθηκε ο Άγιος Θεωνάς με τη Βέροια και τη Μονή του Τιμίου Προδρόμου.

4. Ο Όσιος Θεοφάνης της Νάουσας και η Σκήτη της Βέροιας.

Κατά τα τέλη του 16ου αιώνα γεννήθηκε ο Όσιος Θεοφάνης, ο οποίος συνέδεσε τη ζωή του με την ιστορία της Μονής. Διετέλεσε ηγούμενος της Μονής Δοχειαρίου, αλλά την εγκατέλειψε ορισμένα χρόνια αργότερα μαζί με τον ανεψιό του, για να καταφύγουν στη Σκήτη.⁹² Για κάποιο χρονικό διάστημα άφησε ο Όσιος τον ανεψιό του ως ηγούμενο στη Μονή και ο ίδιος πέρασε τον Αλιάκμονα, παρέκάμψε τη Βέροια κι έφτασε στη Νάουσα, όπου ανήγειρε τη Μονή των Ασωμάτων.⁹³ Όταν αργότερα επέστρεψε στη Σκήτη της

⁸⁹ Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, "Θεωνάς Β' ο από Παροναξίας Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης", Γ.Π., τόμ. 56 (1973) 233· Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία Νέου Ελληνισμού Γ' Τουρκοκρατία 1453-1969. Οι αγώνες για την πίστη και την ελευθερία, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 215· Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 34.

⁹⁰ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 34· Ακολουθία του εν αγίοις πατρός ημών Θεωνά αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης υπό Μοναχού Γερασίμου Μικραγιαννίτου, Αθήναι 1970, σ. 7.

⁹¹ Jean Darrouzes, "Les manuscrits du monastere Sainte Anastasie Pharmacolytria de Chalcidique", R.E.B., τόμ. 12 (1954) σ. 56· Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Θεωνάς ό.π., σ. 247, σημ. 53-66.

⁹² Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Ηπειρωτικά Χρονικά, του 1935, παράρτημα του καταλόγου Ν. Γλυκέως σ. 176, αρ. 543, όπου γίνεται αναφορά στην Ακολουθία του Οσίου, ό.π., σ. 32· Γεωργίου Αθ. Οικονόμου, 40 άγιοι της Ηπείρου, Ιωάννινα 1955, σσ. 34-35· Μιχαήλ Γαλανού, Οι βίοι των Αγίων, έκδοσις Γ', τόμ. 3, τεύχ. Η', μήν. Αύγουστος, Αθήναι 1950, σσ. 63-64· Χρήστου Χ. Πετρίδη, Ακολουθία του Οσίου Θεοφάνους του Νέου, νέα έκδοση, Νάουσα 1966, σ. 32· Δ. Πλαταρίδου - Ε. Στουγιαννάκη, Ιστορία, ό.π., σ. 29· Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., σ. 317· Νικοδήμου Αγιορείτου, Συναξαριστής, ό.π., σ. 96.

⁹³ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, "Ο Όσιος Θεοφάνης ο Νέος", Μακεδονικά, τόμ. 8 (1968) σ. 226· Δ. Πλαταρίδου - Ε. Στουγιαννάκη, Ιστορία, ό.π., σ. 30· Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία, ό.π., σ. 198 και του ίδιου, Ιστορία της Μακεδονίας, ό.π., σ. 121· Σωσιπάτρου Πύρρου Βεροιώως, Δοκίμιο, ό.π., σ. 25· Σωφρονίου Ευστρατιάδου,

Βέροιας, εργάστηκε για την οργάνωση της Μονής και παρότρυνε τους μοναχούς να συνεχίσουν το έργο τους.⁹⁴ Στον τόπο αυτό άφησε ο Όσιος Θεοφάνης την τελευταία του πνοή, εκεί όπου αγωνίστηκε για τη διάδοση του Χριστιανισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1. Το Μοναστήρι από την απελευθέρωση (1912) μέχρι σήμερα.

Δύο σημαντικά γεγονότα συνδέονται με την Ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου ύστερα από την απελευθέρωση (1912). Το πρώτο αφορά στην απομάκρυνση της Μονής από τα πατριαρχικά-σταυροπηγιακά της προνόμια και την υπαγωγή της στη Μητρόπολη Βεροίας και Ναούσης.⁹⁵ Η διοίκηση της Μονής στο εξής απευθύνεται για όσα ζητήματα την απασχολούν με τα αρμόδια όργανά της στη Μητρόπολη.⁹⁶ Την όλη διαδικασία διευκόλυνε και το γεγονός ότι η Μονή απέιχε λίγα μόνο χιλιόμετρα από την πόλη της Βέροιας. Την τεχνική οχύρωση της Μονής ενισχύει η φύση και η θέση του βουνού που μοναχό του είναι ένα θεόχτιστο οχυρό. Το επιβλητικό συγκρότημά της εξωτερικά εμφανίζει την τυπική των παλιών Μοναστηριών. Οι εσωτερικοί του χώροι, όπως από δεξιά αντικρίζονται αποτελούνται από το Ηγουμενείο, τη Βιβλιοθήκη, το Αρχονταρίκι και το Καθολικό που είναι τρίκλιτη βασιλική του 14ου αιώνα. Στην ίδια πλευρά προς τον ποταμό Αλιάκμονα διακρίνονται τα κελιά, οι ξενώνες καθώς και μια ευρύχωρη τραπεζαρία που εξυπηρετεί τους επισκέπτες. Λίγο πιο πέρα συναντάται το παρεκκλήσι της Μεταμορφώσεως και κάτω από αυτό παρατηρούνται μέσα στη Σκήτη διάφορες σπηλιές.

Αγιολόγιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ελλάδος, έκδοση Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1960, σ. 198· Νικοδήμου Αγιορείτου, Συναξαριστής, ό.π., τόμ. 3, σ. 274.

⁹⁴ Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας, ό.π., σ. 318· Χρήστου Χ. Πετρίδη, Ακολουθία, ό.π., σ. 34· Γεωργίου Αθ. Οικονόμου, 40 Άγιοι, ό.π., σ. 34.

⁹⁵ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 54.

⁹⁶ Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία, ό.π., σ. 45 σημ. 58.

2. Η Ιερατική Σχολή της Μονής (1909-1915).

Το δεύτερο αξιοσημείωτο γεγονός στις αρχές του 20ού αι. ήταν η επτάχρονη λειτουργία της Ιερατικής Σχολής της Μονής από το 1909 μέχρι την οριστική διάλυσή της μετά την απελευθέρωση, το 1915.

Την ίδρυσή της⁹⁷ διευκόλυναν τόσο οι μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν την περίοδο 1895-1905 (σύσταση της Διαχειριστικής Επιτροπής της Μονής),⁹⁸ όσο και η έξαρση της ρουμανικής προπαγάνδας⁹⁹ στην περιοχή της Βέροιας. Συγκροτήθηκε από λαϊκούς η Εφορεία¹⁰⁰ της Ιερατικής Σχολής για την καλύτερη λειτουργία αυτής, διορίστηκε Διευθυντής της ο ιεροδιάκονος Αστέριος Παπαστερίου και το βάρος των εξόδων ανέλαβε ουσιαστικά η Μονή του Προδρόμου.¹⁰¹ Με το πέρασμα όμως του χρόνου (είχαν ατονήσει στο μεταξύ τα σταυροπηγιακά προνόμια της Μονής), η οικονομική κατάσταση επιδειωνόταν,¹⁰² με αποτέλεσμα τον Ιούνιο του 1915 να διακοπεί οριστικά η λειτουργία της Σχολής που τροφοδοτούσε με εκπαιδευτικούς και ιερείς τη γύρω περιοχή.¹⁰³

⁹⁷ Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία της Βέροιας, ό.π., σ. 42 σημ. 48, όπου το γράμμα αυτό με αύξ. αρ. 654/Μαρτίου/1908 καταχωρίζεται στη σ. 66α ενός πρωτοκόλλου της Ιεράς Μονής Βεροίας, καθώς και στην Πατριαρχική Αλληλογραφία, Κώδικας Α/83 και στη σ. 83 με ημερομηνία 20.3.1909 (Οικ. Πατριαρχείο) και σ. 43, σημ. 52, όπου το υπ' αρ. 707/21.7.1909 πατριαρχικό γράμμα με το οποίο εγκρίνονται οι προτάσεις και το οποίο καταχωρίζεται στο πρωτόκολλο της Ι. Μητρ. Βεροίας το 1892.

⁹⁸ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σσ. 53-54.

⁹⁹ Παύλου Δ. Πυρινού, "Στην Ι. Μονή Τιμίου Προδρόμου, Ιερατική Σχολή Βεροίας", Μ.Η., τόμ. 84 (1991) 255.

¹⁰⁰ Ανωύμου, "Εκκλησιαστικά Χρονικά", Ε.Α., τόμ. 34 (1910) 291· Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία, ό.π., σ. 45, σημ. 57-61, όπου γίνεται λόγος για τους εφόρους και τα καθήκοντα αυτών με αναφορά στον Κώδικα Λογαριασμών Μονής Προδρόμου Βεροίας (1825-1921), σσ. 127β, 129α, 130α, 133α, β και 135α.

¹⁰¹ Παύλου Δ. Πυρινού, Τα Σχολεία, ό.π., σ. 51.

¹⁰² Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 54.

¹⁰³ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη, ό.π., σ. 54, όπου γίνεται αναφορά για το Πρακτικό Διάλυσης της Ιερατικής Σχολής (30.4.1915).

Με τον πνευματικό καταρτισμό των ιερέων μέσα από την παρεχόμενη παιδεία, τονώθηκε η θρησκευτική αλλά κι εθνική συνείδηση των Βεροιωτών, ώστε να κρατηθούν μακρινά από τις ανθελληνικές προπαγάνδες κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, του Μακεδονικού αγώνα και των Βαλκανικών πολέμων.¹⁰⁴

3. Η Βιβλιοθήκη - Ιερά λείψανα της Μονής.

Αξιόλογη ίσως κι εξαιτίας της λειτουργίας της Ιερατικής Σχολής είναι και η Βιβλιοθήκη της Μονής στην οποία ακόμη και μετά από την πυρπόλωση του 1822, σώθηκαν παλαιά σημαντικά βιβλία. Αναφέρεται ενδεικτικά η Αγία Γραφή με 1098 σελίδες, η οποία χρονολογείται από το 1617. Υπάρχει επίσης ο τόμος της Φιλοκαλίας που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1675, καθώς και διάφορα άλλα. Τόσο η Βιβλιοθήκη, όσο και τα Άγια λείψανα, όπως και μερικά ιερά κειμήλια παρέχουν τη δική τους μαρτυρία στην ιστορία της Μονής.

4. Η Διοίκηση της Μονής (Ηγούμενοι - Αδελφοί).

Τον ιστορικό αυτό πλούτο της Μονής διεφύλαξαν οι Πατέρες μέχρι σήμερα. Ορισμένα χρόνια μετά από την απελευθέρωση, και συγκεκριμένα το έτος 1921, ζούσαν στη Μονή εννέα μοναχοί. Έκτοτε ο αριθμός τους αυξομειώνεται. Ανάμεσα σε αυτούς (κάποια ονόματά τους διέσωσε σε πρόχειρο κατάλογο ο μοναχός Αρσένιος Μπογιαλής),¹⁰⁵ διακρίνεται για τη δράση του ο μοναχός Ιωαννίκιος ή κατά κόσμον Ιωάννης Μηλιόπουλος, που γεννήθηκε γύρω στα 1865 και απεβίωσε στη Μονή το 1945¹⁰⁶. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός

¹⁰⁴ Παύλου Δ. Πυρινού, Στην Ιερά Μονή, ό.π., σ. 255 και του ίδιου, Τα Σχολεία, ό.π., σσ. 51-53.

¹⁰⁵ Αρσενίου Μπογιαλή, Μοναχού της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σκήτης Βεροίας, χειρόγραφος κατάλογος Ηγουμένων και Αδελφών που έζησαν στη Μονή Προδρόμου από το 1927-1958, σημείωμα το οποίο ευγενικά μου παρεχώρησε ο αδελφός της Μονής Θεωνάς.

¹⁰⁶ Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Η επανάσταση εις την Νάουσαν και την περιοχήν της Βεροίας κατά το 1821, Μ.Ζ., τεύχ. 58, Μάρτιος 1971, σσ. 17-23 και του ίδιου, Η Συμβολή, ό.π., σ. 7.

πως η Μονή δεν ερημώθηκε παρά τις δυσχερείς συνθήκες που συνάντησε και σήμερα προσφέρεται η ευκαιρία να έρθει στο φως η ιστορία της.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η δημιουργική εξέλιξη της Σκήτης Βεροίας και η ανέγερση της Μονής του Προδρόμου μέσα σε αυτήν αποτελούν μια ιστορία άρρηκτα συνδεδεμένη με το βίο Αγίων ανθρώπων που πέρασαν κι έζησαν εκεί. Από τον Όσιο Αντώνιο το Νέο μέχρι τον Όσιο Θεοφάνη, αλλά και με τους άλλους αφανείς συντηρητές του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, η προσφορά της Μονής ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Δουλείας, αλλά και μετά από αυτήν υπήρξε ανεκτίμητη· μια προσφορά με διάσταση θρησκευτική, εθνική και παιδευτική που συνέβαλε στην αφύπνιση του έθνους μας κατά τις κρίσιμες στιγμές της ιστορίας του και βοήθησε ουσιαστικά στην ανασύνταξη των δυνάμεών του.

Ας ελπίσουμε ότι σύντομα το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου θα εύρει την πορεία του, θα γίνει και πάλι εστία μοναστικής ζωής και θα συνεχίσει την πνευματική συνεισφορά του στο χώρο της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

α. Περιοδικών:

- Γ.Π. Γρηγόριος ο Παλαμάς
 Ε.Α. Εκκλησιαστική Αλήθεια (Κωνσταντινουπόλεως)
 Ε.Ε.Θ.Σ. Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής (Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης)
 Ε.Μ.Α. Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου
 Ε.Ο. Έchos d' Orient
 Ε.Φ. Εκκλησιαστικός Φάρος
 Η.Χ. Ηπειρωτικά Χρονικά
 Θ.Η.Ε. Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια
 Μ.Ζ. Μακεδονική Ζωή
 Μ.Η. Μακεδονικό Ημερολόγιο Σφενδόνη
 Ν.Ε. Νέος Ελληνομνήμων
 Ρ.Γ. Patrologia Graeca, έκδ. Migne
 Ρ.Ε.Β. Revue des Études Byzantines

β. Χρήσιμων όρων:

- αρ. αριθμός στ. στήλη
 αύξ.αρ. αύξοντασ αριθμόσ στίχ. στίχοι
 βλ. βλέπε τεύχ. τεύχοσ
 έγγρ. έγγραφο τόμ. τόμοσ
 έκδ. έκδοση υπ. αρ. πρωτ. υπό αριθμό πρωτοκόλλου
 εφημ. εφημερίδα φύλ. φύλλο
 κ.ά. και άλλοι
 κείμ. κείμενο
 κεφ. κεφάλαιο
 κ.σ. κυρίωσ σελίδα
 κ.τ.λ. και τα λοιπά
 ό.π. όπωσ προηγουμένωσ
 παρ. παράρτημα
 παραγρ. παράγραφοσ
 πρβλ. παράβαλε
 σ. σελίδα
 σημ. σημείωση
 σσ. σελίδεσ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Νικοδήμου Αγιορείτου, Συναξαριστής των δώδεκα μηνών, τόμ. 13ος, εν Κωνσταντινουπόλει 1846.
- Ακολουθία του Οσίου Θεοφόρου πατρός ημών Νικοδήμου του Βερροϊέως και εν τη Ιερά Μονή Φιλοκάλλους ασκήσαντος, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Βέρροια 1991.
- Ιωάννου Αναστασίου, "Πόλεις της Μακεδονίας του Αποστόλου Παύλου", Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Απόστολος Παύλος Πρακτικά θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του Αγίου ενδόξου Αποστόλου Παύλου ιδρυτού της Εκκλησίας της Θεσσαλονίκης (22-24 Νοεμβρίου 1987), προνοία και προεδρία του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β', Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 27-39.
- Αποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, τόμ. Β', Έκδοσις Α', Θεσσαλονίκη 1964.
- Ιστορία Νέου Ελληνισμού, Γ' Τουρκοκρατία 1453-1969. Οι αγώνες για την πίστη και την ελευθερία, Θεσσαλονίκη 1968.
- Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969.
- Ιωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ιστορικόν Αρχεῖον Βεροίας (εκλογαί), Θεσσαλονίκη 1942.
- Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας Β'. Αρχεῖον Βεροίας - Ναούσης 1598-1886, Θεσσαλονίκη 1954.
- Αρκαδίου Βατοπεδινού, "Η Μονή Προδρόμου εν Βερροία", Γ.Π., τόμ. 1 (1967) 795-798.
- Νίκου Α. Βέη, "Συμβολή στην Ιστορία των Μετεώρων", Βυζαντίς, τόμ. 1 (1908) 236 ιβ-237.
- J. Bois, "Les debuts de la controverse Hesychaste", Ε.Ο., τόμ. 5 (1901-1902) 352-361.
- Αριστοτέλη Βρίτσιου, "Σκήτες περιωνύμων Μακεδόνων Αγίων στο πετρωμένο δάσος", Μ.Ζ., τεύχ. 171, Αύγουστος 1980, σσ. 26-31.
- Μιχαήλ Γαλανού, Οι βίοι των Αγίων, έκδοσις Β', τόμ. Β', τεύχ. Η' Αύγουστος, Αθήναι 1950.
- Γεωργίου Αντ. Γαλίτη, Η οδός προς την τελείωσιν, Ερμηνευτική επεξεργασία του τέλους της Α' Προς Θεσσαλονικείς επιστολής (5, 14-28), Αθήναι 1966.
- Μανουήλ Γεδεών, Αρχεῖον Εκκλησιαστικής Ιστορίας, τόμ. Α', τεύχ. Β', Κωνσταντινούπολις 1911.
- Γενναδίου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, "Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, τόμ. 1 (1917) 515-528, 545-560, 593-604, τόμ. 2 (1918) 55-56.
- Μιχαήλ Γούδα, "Βυζαντινά έγγραφα της εν Άθω Ιεράς Μονής Βατοπεδίου", Ε.Ε.Β.Σ., τόμ. 4 (1927) 233-239.

- Raymont Janin, *Les eglises et les monasteres des grands Centres Byzantins*, Paris 1975.
- Constantin Jirecek, *Geschichte der Europaischen Staaten, Erster Band* (Bis 1371), Gotha (1911), *Zweiter Band*, Gotha (1918).
- Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, “Θεωνάς ο από Ηγουμένων Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης”, *Μακεδονικά*, τόμ. 12 (1972) 270-282.
- “Θεωνάς Β’ ο από Παροναξίας Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης”, *Γ.Π.* τόμ. 56 (1973) 233-245.
- Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, “Ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω”, *Ε.Ε.Θ.Σ.*, τόμ. 26 (1981) 16-87.
- “Το Μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου Σφίνιτζας”, *Μακεδονικά*, τόμ. 23 (1983) 361-366.
- “Το Μοναστήρι της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριάς”, *Θεσσαλονίκη* 1983.
- “Ο Άγιος Διονύσιος ο Ολυμπίτης, Σκιαγραφία του βίου και της δράσης και της προσωπικότητάς του”, *Ε.Ε.Θ.Σ.*, τόμ. 27 (1987) 129-143.
- “Ανέκδοτα κείμενα για το Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας, από τον κώδικα 66 των Βλατάδων”, *Ε.Ε.Θ.Σ.*, Τμήμα Θεολογίας, τόμ. 1 (1990) 21-36.
- “Βίος Ακολουθίαι και Παρακλητικός Κανών εις τον Άγιον Θεωνά Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης”, *Ε.Ε.Θ.Σ.*, τόμ. 25 (1990) 285-336.
- Ο Όσιος Νικάνορας. Ένας Θεσσαλονικέας ιδρυτής Μονής (+ 7 Αυγούστου 1549), Κατερίνη 1993.
- Jean Darrouzes, *les manuscrits du monastere Sainte Anastasie Pharmacolytria de Chalcidique*, *R.E.B.*, τόμ. 12 (1954) 45-57.
- H. Delehaye, *Saints de Thrace et de Mesie Analecta Bollandiana*, τόμ. 31 (1912) 142-147, 161-300.
- N.Π. Δελιαλή, “Η διαθήκη του Οσίου Νικάνορα του Θεσσαλονικέως”, *Μακεδονικά*, τόμ. 4 (1955-1960) 26-35.
- “Το πρωτότυπον της διαθήκης του Οσίου Νικάνορος του Θεσσαλονικέως και τέσσερα άλλα ανέκδοτα έγγραφα”, *Μακεδονικά*, τόμ. 9 (1969) 243-265.
- Μοναχού Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς (ο βίος και η θεολογία του 1296-1359), έκδοση Β’, Θεσσαλονίκη 1984.
- Κωνσταντίνου Ι. Δυοβουνιώτου, “Θεοδόσιος Ζυγομαλάς”, *Θεολογία*, τόμ. 1 (1923) 141-166.
- Δωροθέου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, “Γράμμα περί της εν Βερροία Μονής Ιωάννου του Προδρόμου”, *Α.Ε.Ι.*, τόμ. Α’, σσ. 327-330.
- Σωφρονίου Ευστρατιάδου, “Αγιορειτικά κωδίκων σημειώματα, εκ του αρχείου της Μονής Βατοπεδίου”,
- *Αγιολόγιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ελλάδος*, έκδοση Αποτολικής Διακονίας, Αθήναι 1960. *Γ.Π.*, τόμ. 2 (1918) 84-90, τόμ. 3 (1919) 209-223.

- “Ο Καμπαρίας Θεόφιλος ο εξ Ιωαννίνων”, Η.Χ., τόμ. 2 (1927) 54-97, 245-268.
- Αθανασίου Θεοχάρη, “Ιστορική και θεολογική θεώρησις της Α’ προς Θεσσαλονικείς, κεφ. 5, στίχ. 19-22”, Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Απόστολος Παύλος, Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του αγίου ενδόξου Αποστόλου Παύλου ιδρυτού της εκκλησίας της Θεσσαλονίκης (22-24 Νοεμβρίου 1987) προνοία και προεδρία του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β’, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 151-167.
- Γεωργίου Ι. Θεοχαρίδου, Ιστορία της Μακεδονίας κατα τους Μέσους Χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980.
- Μία Διαθήκη και μία Δίκη Βυζαντινή, (Ανέκδοτα Βατοπεδινά έγγραφα ΙΔ’ αι. περί της Μονής Προδρόμου Βεροίας), Θεσσαλονίκη 1962.
- “Οι Τζαμπλάκωνες, συμβολή στη Βυζαντινή μακεδονική προσωπογραφία”, Μακεδονικά, τόμ. 5 (1961-1963) 125-183.
- Βασιλείου Χρ. Ιωαννίδη, “Το Κήρυγμα του Αποστόλου Παύλου εις Θεσσαλονίκη και εις τας άλλας Ελληνικάς πόλεις περί ζώντος Θεού και περί Χριστοκεντρικού βίου”, Πανηγυρικός τόμος εορτασμού της 1900ής επετείου της ελεύσεως του Αποστόλου Παύλου εις Ελλάδα. Επιμελεία του Γεν. Γραμματέως της Επιτροπής του εορτασμού Καθηγητού Αμίλκα Αλιβιζάτου, εν Αθήναις 1953, σσ. 350-361.
- Ιωάννου Καντακουζηνού, Ιστοριών Βιβλίον Β’ 39, τόμ. 1ος, Βόννη 1828-1832.
- Γερασίμου Καψάλη, “Λαογραφικά εκ Μακεδονίας”, Λαογραφία, τόμ. ΣΤ’, Αθήναι 1917, 477-480.
- Μαργαρίτου Κωνσταντινίδου, “Εκ του αρχείου της εν Τεργέστη ελληνικής Κοινότητος, Θεοφίλου Επισκόπου Καμπαρίας προς Γρηγόριον καθηγούμενον της παρά την Βέρροϊαν ιεράς μονής του Προδρόμου της Σκήτης”, Ε.Φ., τόμ. 12 (1913) 382-383.
- Σπυρίδωνος Π. Λάμπρου, “Συμβολαί εις την ιστορία των μονών Μετεώρων”, Ν.Ε., τόμ. 2 (1905), 46-155.
- Γεωργίου Θ. Λυριτζή, Ο Όσιος Νικάνωρ και το μοναστήρι του, Γρεβενά 1989.
- P. Magdalino, “Some Additions and Corrections to the list of Byzantine Churches and Monasteries”, R.E.B., τόμ. 35 (1977) 282.
- Βίκτωρος Ματθαίου, Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Ελλάδος, Έκδοσις Α’, τόμ. 8 (1950).
- “Συναξάριο του Οσίου Αντωνίου του Νέου”, Θ.Η.Ε., τόμ. 2, στ. 976-977.
- Jean Meyendorff, Gregoire Palamas, Defence des Saints Hesyhastes, Louvain 1959.
- Introduction a’ l’ etude de Gregoire Palamas, Paris 1959.
- Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, “Παράρτημα καταλόγου εκδόσεων Ν. Γλυκέως”, Η.Χ., τόμ. 10 (1935) 175-186.
- Γερασίμου Μοναχού Μικραγιαννανίτου, Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου

- πατρός ημών Αντωνίου του Νέου του εν τη Σκήτη της Βέρροιας ασκήσαντος, Εκδόσεις Ιεράς Μητροπόλεως αρ. 10, Βέροια 1979.
- Ακολουθία του εν αγίοις πατρός ημών Θεωνά Αρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Αθήναι 1970.
 - Θεοφίλου Νικίου, Αλέξανδρος Δηλανάς, ο από Ανθέων Περγάμου και Ζιχνών Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης. Η εκκλησία της Ελλάδος και οι πρόμαχοι αυτής Ιεράρχαι. Αθήναι 1953.
 - Γεωργίου Αθ. Οικονόμου, 40 Άγιοι της Ηπείρου, Ιωάννινα 1955.
 - Φωτίου Γ. Οικονόμου, Η εν Ιωαννίνους Εκκλησία, Αθήναι 1966.
 - Σ. Παπαδόπουλου, "Ο Όσιος Θεοφάνης", Θ.Η.Ε., τόμ. 2, στ. 976, τόμ. 6, στ. 364.
 - Θ. Παπαζώτου, Κειμήλια του Κολινδρού, Θεσσαλονίκη 1985.
 - Θ. Παπαζώτου - Γ.Χ. Χιονίδη, Σύμμεικτα, "Για την άλωση της Βέροιας", Ιστοριογεωγραφικά τόμ. 3 (1991) 293-301.
 - Χ.Γ. Πατρινέλη, "Χρονολογικά ζητήματα Πατριαρχείας Ιερεμίου Α' (1522-1546)", Μνημοσύνη, τόμ. 1 (1967) 256.
 - Χ.Γ. Πατρινέλη και Αγάπης Καρακατσάνη, Μαρία Θεοχάρη, Μονή Σταυρονικήτα, Ιστορία - εικόνες - χρυσοκεντήματα, Αθήνα 1974.
 - Louis Petit, Bibliographie des acoluthies Greques, Bruxelles 1926.
 - Χρήστου Χ. Πετρίδη, Ακολουθία του Οσίου Θεοφάνους του Νέου, Νάουσα 1966.
 - Δ. Πλαταρίδου - Ε. Στουγιαννάκη, Ιστορία της πόλεως Ναούσης, τόμ. Α', Έδεσσα 1924.
 - Κλεοπάτρας Πολύζου - Μαμέλη, Ιστορία του Κολινδρού, Θεσσαλονίκη 1971.
 - Παύλου Δ. Πυρινού, Ανέκδοτα έγγραφα αφορώντα εις τας Μονάς Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) και Μουτσιαλής, Θεσσαλονίκη 1975.
 - "Ανέκδοτη εγκύκλιος της Μονής Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας) προς τον Ρωσικό λαό", Μ.Η., τόμ. 76 (1983) 237-240.
 - Τα Σχολεία της Βέροιας (1901-1912) και η Ιερατική Σχολή Τιμίου Προδρόμου Βεροίας (1909-1915), Θεσσαλονίκη 1929.
 - Στην Ι. Μονή Τιμίου Προδρόμου, Ιερατική Σχολή Βεροίας", Μ.Η., τόμ. 84 (1991) 253-255.
 - Σωσιπάτρου Πύρρου Βεροιώως, "Δοκίμιο Μακεδονικού Αγιολογίου και Βεροιώτικα σημειώματα", Μ.Η. Αθηνών, τόμ. 5 (1912) 19-29.
 - Ιωάννου Σακελλίωνος - Αλκιβιάδου Σακκελίωνος, Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, εν Αθήναις 1892.
 - Μητροπολίτου Γρεβενών Σεργίου, Ακολουθία του Οσίου Νικάνορα, Γρεβενά 1980.
 - Γερασίμου Σμυρνάκη, Το Άγιον Όρος, Αθήναι 1903.
 - Δημ. Ζ. Σοφιανού, Ο Όσιος Αθανάσιος ο Μετεωρίτης (Βίος - ακολουθία - Συναξάρια), Μετέωρα 1990.
 - Σωφρονίου Σταμούλη, "Συμβολή εις τον κατάλογο των επισκόπων Βεροίας και Ναούσης", Ε.Μ.Α., τόμ. 12 (1962) 51-52.
 - Γεωργίου Α. Στογιόγλου, "Ο Απόστολος Παύλος και οι Έλληνες", Ιεράς

- Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Απόστολος Παύλος Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην του Αγίου ενδόξου Αποστόλου Παύλου ιδρυτού της Εκκλησίας της Θεσσαλονίκης (22-24 Νοεμβρίου 1987), προνοία και προεδρία του Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος Β', Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 345-356.
- Γεωργίου Α. Στογιόγλου, Ιστορία Επισκόπων Μακεδονίας, Θεόφιλος Παπαφίλης Επίσκοπος Καμπανίας (1749-1795), Θεσσαλονίκη 1992.
- Adolf Struck, Makedonische fahrten II, Die Makedonischen, Niederlande, Sarajevo 1908.
- Δημητρίου Τσάμη, Θεσσαλονικείς Βυζαντινοί συγγραφείς Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως του Κοκκίνου απολογητικά έργα Α' Θεσσαλονικείς Άγιοι, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 81-93, 425-591.
- Γ. Φιλαρέτου - Δ. Βασιλειάδου, Εθνικός οδηγός της Μεγάλης Ελλάδος, τεύχ. 1ον, Αθήναι 1919.
- L.M. Heuzey, "Discours Historique", Annuaire de l' Association pour l' Encouragement des Etudes Graeques en France, Annee 9 (1875) 235-251.
- Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Σύντομη Ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή της Βεροίας, Βέροια 1961.
- Ο Όσιος Αντώνιος, ο Νέος, εκ της Μακεδονικής Βεροίας, βάσει ανεκδότων βυζαντινών εγγράφων και λανθανόντων στοιχείων, Βέροια 1965.
 - Ιστορία της Βεροίας της πόλεως και της περιοχής, τόμ. Α', Βέροια 1960, τόμ. Β', Βυζαντινοί χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970.
 - Συνοπτική Ιστορία της Βέροιας (Δύο ομιλίες), Θεσσαλονίκη 1981.
 - "Ιστορικά προβλήματα και μνημεία εκ παραμονής του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά εις την περιοχή της Βεροίας", Γ.Π., τόμ. 50 (1967) 279-291.
 - "Τα γεγονότα εις την περιοχή Ναούσης - Βεροίας κατά την επανάστασιν του 1892 (Προβλήματα κατά τη χρονολόγησιν των)", Μακεδονικά, τόμ. 8 (1968) 211-220.
 - Η συμβολή της Βέροιας στην επανάσταση του 1821 (Διάλεξη), Βέροια 1985
 - "Η επανάσταση εις την Νάουσαν και την περιοχή της Βεροίας κατά το 1821", Μ.Ζ. τεύχ. 58, Μάρτιος 1971, σσ. 17-23.
 - "Περίγραμμα της Εκκλησιαστικής Ιστορίας της Βεροίας", Γ.Π., τόμ. 65 (1982) 159-171.
 - "Ο Βεροιώτης μοναχός και Όσιος Νικόδημος ο Νέος της Θεσσαλονίκης 13ος - 14ος αιών. και τα σχετικά προβλήματα", Μακεδονικά, τόμ. 22 (1982) 96-109.
 - Ο Απόστολος Παύλος στη Βέροια (ομιλία), Βέροια 1991.
 - "Ο Απόστολος Παύλος επισκέπτεται τη Βέροια", Μ.Η., τόμ. 85 (1992) 33-38
 - Η Αρχαία και η Βυζαντινή Βέροια (Μαθήματα για την ιστορία της), Βέροια 1993.
- Παναγιώτη Κ. Χρήστου, "Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς", Θ.Η.Ε., τόμ. 4, στ. 777.
- Αναστασίου Χριστοδούλου, Ιστορία της Βεροίας, Βέροια 1960.

ΔΗΜΟΣΙΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ